

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ**

Кафедра соціально-економічних дисциплін

О. С. Ядловська

**ДЕМОГРАФІЯ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ
В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ**

*Методичні рекомендації
до семінарських та практичних занять*
**для здобувачів першого рівня вищої освіти
спеціальності С 3 Міжнародні відносини**

**Дніпро
2025**

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпровського державного університету
внутрішніх справ, протокол № 9
від 21 травня 2025 року*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

кандидат географічних наук, доцент **Байтеряков О. З.**, доцент кафедри географії та туризму Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького;
кандидат історичних наук, доцент **Шевченко Н. В.**, доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Ядловська О. С.

Я 32 Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах: методичні рекомендації до семінарських та практичних занять для здобувачів першого рівня вищої освіти спеціальності С 3 Міжнародні відносини / О. С. Ядловська. Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 90 с.

У методичних рекомендаціях подано загальні положення та тематичний зміст семінарських і практичних занять з обов'язкової навчальної дисципліни «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах». Методичні рекомендації містять завдання щодо підготовки до участі у семінарських та практичних заняттях, тестові завдання та рекомендовану літературу для поглиблення теоретичних і практичних знань на заняттях з навчальної дисципліни «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах». Видання має на меті надати можливість отримати актуальні знання стосовно сучасної демографічної та міграційної ситуації у країнах світу.

Призначено для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

ЗМІСТ

Вступ	4
Програма навчальної дисципліни.....	8
Обсяг вивчення навчальної дисципліни	12
Семінарські та практичні заняття.....	13
Тема № 1. Теоретичні основи демографії та народонаселення у світі....	13
Тема № 2. Методологічні засади соціально-демографічної статистики.	17
Тема № 3. Основи демографічної політики і демографічного прогнозування та їх вплив на зовнішньополітичні стратегії розвитку країн світу	24
Тема № 4. Види та форми сучасних міграцій та виклики міграційних процесів.....	32
Тема № 5. Розселення населення світу, статеві-вікові, расові та гендерна структури. Трудові ресурси світу.....	41
Тема № 6. Демографічні та міграційні процеси в Україні періоду незалежності (з 1991 р.) Та ознаки демографічної кризи	50
Тема № 7. Міграційна політика у контексті сучасних глобальних та регіональних проблем світу.....	56
Перелік питань для підсумкового контролю	80
Інформаційне та методичне забезпечення навчальної дисципліни (рекомендовані джерела інформації)	83

ВСТУП

Дисципліна «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах» вивчає теоретико-методологічні, політико-правові основи та філософсько-світоглядне розуміння сутності, чинників і особливостей демографічних та міграційних процесів. Під час вивчення дисципліни приділяється увага виявленню причинно-наслідкових зв'язків між міграційними процесами та демографічними змінами в різних регіонах і країнах світу, аналізується їх вплив на динаміку чисельності та демографічний склад населення, суспільні трансформації, розглядаються міжнародно-політичні механізми регулювання міграційних процесів, осмислюється політика держав з управління міграційними процесами та досвід формування демографічної політики у країнах, регіонах та світі загалом.

Демографічні та міграційні процеси на сучасному етапі розвитку світового суспільства тісно пов'язані з економічними, соціальними, екологічними та іншими процесами за їх розмаїття та суперечливості як на регіональному, так і глобальному рівнях. Усе це визначає актуальність та важливість оволодіння теоретичними знаннями і практичними основами обліку народонаселення світу у процесі вивчення демографії та міграційних процесів.

Підкреслимо важливість вивчення дисципліни з огляду на трансформації у ХХІ ст. через складні міграційні рухи, що впливають на демографічну політику як окремих країн, так і регіонів, а в подальшому змінюють загальну характеристику народонаселення світу. Теоретико-методологічні основи вивчення міграції на сучасному етапі розглядаються в межах міждисциплінарного підходу, що зокрема ґрунтується на економічних, демографічних, соціологічних і статистичних знаннях, а це потребує розвитку здобувачами вищої освіти навичок і умінь щодо здійснення пошукової роботи та опрацювання наукових видань за темами дисципліни.

Вивчення дисципліни «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах» надасть можливість здобувачам вищої освіти отримати знання щодо демографічних змін та міграційної політики і оволодіти компетентностями фахівця у сфері міжнародних відносин, що є важливою частиною підготовки добувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Мета вивчення навчальної дисципліни «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах» полягає у засвоєнні здобувачами вищої освіти базових теоретичних знань і практичних навичок у галузі міжнародних відносин та розгляд теоретико-методологічних і політико-правових категорій та принципів, формування системних уявлень про особливості демографічних та міграційних процесів у контексті їх впливу та залежності від міжнародних відносин.

Очікувані результати навчання

У результаті навчання навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати:

- категорії й поняття, методологічні підходи до вивчення демографічних процесів, сучасні тенденції розвитку населення та їх взаємозв'язок із соціально-економічними явищами;
- систему теоретичних концепцій розвитку народонаселення та методологічних підходів до його вивчення;
- особливості міграційних процесів та їх вплив на народонаселення, а також політичні, економічні та соціальні зміни у світі;
- фактори та умови відтворення населення в його суспільно-історичній обумовленості;

вміти:

- пояснювати демографічні процеси та їх взаємозв'язки із соціально-економічними явищами при їх розмаїтті й суперечливості;
- професійно орієнтуватися в основних проблемах демографії як науки;
- розуміти і враховувати в практичній діяльності взаємозв'язки демографічних процесів із соціальними й економічними явищами,
- використовувати критерії та методами оцінки демографічної ситуації;
- здійснювати оцінку політичних і економічних наслідків інтеграції для держав-членів ЄС та країн-кандидатів;
- оцінювати та пропонувати рішення для покращення взаємодії між різними регіонами і країнами в контексті демографічних змін та міграційної політики.

Вивчення дисципліни забезпечує формування компетентностей за освітньою програмою

Інтегральна компетентність – здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, зовнішньополітичної діяльності держав, міжнародних взаємодій між державами, міжнародними організаціями та недержавними акторами, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов і передбачає застосування теорій суспільних наук та спеціальних наукових методів дослідження проблем міжнародних відносин.

Загальні компетентності:

ЗК1 – Здатність реалізовувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України.

ЗК3 – Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК12 – Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні компетентності:

СК2 – Здатність аналізувати міжнародні процеси у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.

СК3 – Здатність оцінювати стан та напрями досліджень міжнародних відносин та світової політики у політичній, економічній, юридичній науках, у міждисциплінарних дослідженнях.

СК4 – Здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики держав, суспільних комунікацій, регіональних досліджень.

Пререквізити та постреквізити дисципліни

Пререквізити навчальної дисципліни: «Історія міжнародних відносин», «Глобалізація та військово-політичні аспекти міжнародних відносин», «Міжнародні економічні відносини», «Глобальні проблеми сучасних міжнародних відносин», «Міжнародні організації», «Політологія».

Постреквізити навчальної дисципліни: «Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в Європі», «Політична соціологія світу», «Державне управління та прийняття зовнішньополітичних рішень», «Регіональні системи колективної безпеки», «Основи світової політики та транснаціональне співробітництво», «Основи геополітики та геостратегії».

Здобувачі вищої освіти повинні продемонструвати такі **результати навчання:**

РН4 – Знати принципи, механізми та процеси забезпечення зовнішньої політики держав, взаємодії між зовнішньою та внутрішньою політикою, визначення та реалізації на міжнародній арені національних інтересів держав, процесу формування та реалізації зовнішньополітичних рішень.

РН6 – Знати природу та характер взаємодій окремих країн та регіонів на глобальному, регіональному та локальному рівнях.

РН9 – Досліджувати проблеми міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики, міжнародних комунікацій, із використанням сучасних політичних, економічних і правових теорій та концепцій, наукових методів і міждисциплінарних підходів, презентувати результати досліджень, надавати відповідні рекомендації.

РН11 – Здійснювати прикладний аналіз міжнародних відносин, зовнішньої політики України та інших держав, міжнародних процесів та міжнародної ситуації відповідно до поставлених цілей, готувати інформаційні та аналітичні документи.

РН13 – Вести фахову дискусію із проблем міжнародних відносин, міжнародних комунікацій, регіональних студій, зовнішньої політичної діяльності, аргументувати свою позицію, поважати опонентів і їхню точку зору.

РН15 – Розуміти та застосовувати для розв'язання складних спеціалізованих задач міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій чинне законодавство, міжнародні нормативні документи і угоди, довідкові матеріали, чинні стандарти і технічні умови тощо.

РН16 – Розуміти та відстоювати національні інтереси України у міжнародній діяльності.

РН17 – Мати навички самостійного визначення освітніх цілей та навчання, пошуку необхідних для їх досягнення освітніх ресурсів.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕМОГРАФІЇ ТА ГЕОГРАФІЇ РОЗСЕЛЕННЯ У СВІТІ

Предмет, мета, завдання та структура курсу. Основні та вихідні поняття демографії. Народонаселення як структурна та системна галузь знань. Категорійний апарат демографії. Відтворення населення як предмет демографії. Демографічні процеси. Народонаселення у системі розвитку суспільства. Соціальна обумовленість демографічних станів і процесів. Рівні демографічного дослідження як один з критеріїв виділення складових демографічної науки. Міждисциплінарні зв'язки курсу «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах» з правовими та соціально-гуманітарними дисциплінами. Місце і значення дисципліни в системі вищої освіти та системі міжнародних відносин. Теоретична демографія. Описова демографія. Економічна демографія. Соціологічна демографія. Військова демографія. Етнічна демографія. Історична демографія. Регіональна демографія. Методологія демографічних досліджень. Історія розвитку демографічної науки.

ТЕМА 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ СТАТИСТИКИ

Джерела демографічної інформації (класифікація). Первинна та вторинна інформація про населення. Переписи населення: історія та сучасність. Практика та методологія проведення переписів. Методи, програми, техніка, організація переписів. Облік демографічної ситуації. Статистичні, соціологічні, математичні методи вивчення процесів відтворення народонаселення. Реєстрація актів громадянського стану.

Поперечний аналіз як метод вивчення демографічних процесів. Реальна та гіпотетична генерація. Стабільне населення. Теорія стабільного населення. Коефіцієнт природнього приросту. Класифікація демографічних коефіцієнтів. Брутто-коефіцієнт відтворення населення. Нетто-коефіцієнт відтворення населення. Демографічна сітка. Демографічні таблиці. Демографічні прогнози. Відтворення населення: типологізація, показники та історичні практики.

ТЕМА 3. ОСНОВИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ І ДЕМОГРАФІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

Вивчення сутності демографічної ситуації. Демографічна політика: сутність, завдання, методи, заходи. Демографічна політика: міжнародна практика. Демографічні прогнози. Види демографічних прогнозів: нижній, верхній середній. Види прогнозування за часом: короткострокові, середньострокові, довгострокові. Прогнози за охопленням: глобальні, регіональні. Виокремлення прогнозів за цілями: аналітичний, прогноз-застереження, нормативне прогнозування, функціональне прогнозування.

Демографічні процеси та прогнозування в країнах Європи, країнах Африки, у країнах Азійського регіону, у країнах Латинської Америки, у країнах Південної Америки, у США, Канаді, Китайській Народній Республіці. Теорія «демографічної бомби».

ТЕМА 4. ВИДИ ТА ФОРМИ СУЧАСНИХ МІГРАЦІЙ ТА ВИКЛИКИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Міжнародна міграція та підходи до її дослідження. Основні міграційні фактори (за Е. Лі): 1) пов'язані з місцем походження; 2) пов'язані з місцем призначення; 3) перешкоджаючі фактори; 4) особисті фактори. Фактори, що впливають на інтенсивність міграційних процесів (за Е. Лі). Дві основні групи теорій міграції: міграційні теорії рівноваги, просторово-тимчасові «транзитивні» теорії міграції. Перша група: моделі факторів «виштовхування» і «притягання», а також неокласична теорія міграції. Друга група: просторово-тимчасова теорія міграції, просторова теорія міграції, теорія міграційного підйому. Моделі міграційних процесів. Теорії міграційних систем Валлерстейна. Поняття територіальної і міграційної поведінки. Причинно-наслідкові зв'язки міжнародної міграції. Етапи міжнародної міграції: до індустріального періоду, індустріальний період, постіндустріальний період. Наслідки міжнародної міграції. Міжнародна трудова міграція. Міжнародний ринок праці. Теорії міжнародної трудової міграції. Вплив міжнародної міграції на розвиток міжнародної економіки та міжнародних відносин. Міжнародна міграція та глобалізація. Міжнародна інтелектуальна міграція.

Сучасна система міжнародних відносин та міграційні процеси. Провідні напрямки міграційних процесів. Інтеграція мігрантів у глобалізованому світі. Теорія мультикультуралізму. Мігрантофобія та етнофобія у приймаючих суспільствах. Роль недержавних організацій у адаптації мігрантів: світовий досвід. Пріоритетні напрямки інтеграції

мігрантів в реаліях сучасних міжнародних відносин. Демографічні кризи та мігрантські потоки. Європейська мігрантська криза (2015р.). Причини центральноєвропейської реакції на міграційну політику ЄС після 2015 року. Міграційна політика Польщі (2018 р.) та міграційна криза (2021-2022 рр.). міграційні процеси ЄС як складова інтеграції. Особливості міграційної політики країн світу. Міграційна політика США, Канади, Індії, КНР, арабських держав.

ТЕМА 5. РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ, СТАТЕВО-ВІКОВІ, РАСОВІ ТА ГЕНДЕРНА СТРУКТУРИ. ТРУДОВІ РЕСУРСИ СВІТУ

Склад населення та його структура: вікова, статева, шлюбно-сімейна. Методологія аналізу народжуваності та смертності. Суспільно-політичні фактори народжуваності. Репродуктивна поведінка та суспільно-політичні та економічні чинники. Динаміка та коефіцієнти народжуваності. Аборти. Безпліддя. Старіння населення: причини, наслідки та вплив на соціально-політичні процеси. Тривалість життя. Самогубства. Шлюб як соціальний інститут. Еволюція шлюбних відносин. Шлюбна поведінка. Категорії шлюбу. Сім'я: типи сімей. Розлучення. Розлучення: історія та сучасність. Сімейна структура населення. Нестандартні сім'ї. Правове регулювання сімейно-шлюбних відносин: порівняльні характеристики міжнародних практик.

Статевий склад населення. Тривалість життя населення. Очікувана тривалість життя та чинники впливу на тривалість життя. Віковий склад населення. Основні вікові групи. Процес старіння населення. Статеві-вікові піраміди. Гендерна проблематика у світі. Індекс гендерного розвитку.

Трудові ресурси. Економічно активне населення. Економічно неактивне населення. Процес відтворення робочої сили: формування, розподіл, перерозподіл і використання. Екстенсивне та інтенсивне відтворення трудових ресурсів. Система балансів трудових ресурсів.

ТЕМА 6. ДЕМОГРАФІЧНІ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (з 1991 р.) ТА ОЗНАКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ

Хвилі демографічних криз: причини та наслідки. Демографічна криза та її вплив на соціально-економічну ситуацію в країні. Проблеми відтворення населення України. Прогнози чисельності населення України. Депопуляція населення. Динаміка смертності населення. Динаміка шлюбності в Україні: історичний та сучасний стан. Концепції демографічної політики. Розвиток урбанізаційних процесів та соціально-економічний склад населення.

Україна та світовий мігранський рух. Державна міграційна політика. Міграційна політика та захист національної безпеки. Структура міграційних потоків в Україні. Правове регулювання міграційної політики держави. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025р. легальна та нелегальна міграція в Україну. Внутрішньо переміщені особи як фактор наслідків військового конфлікту. Соціально-правовий захист ВПО на державному та регіональних рівнях. Роль держави та неурядових у вирішенні проблем ВПО. ВПО та міжнародні організації: нові можливості. Державні гарантії та соціальна підтримка ВПО. Перспективи адаптації у постконфліктному середовищі. Освітні, культурні та економічні державні програми для ВПО. Роль недержавних організацій у адаптації ВПО.

Еміграція українців: історичні та сучасні реалії. Україна та світові процеси трудової міграції. Наслідки еміграції українців у національній системі державотворення. Невідтворюваність населення. Демографічна криза.

ТЕМА № 7. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СВІТУ

Міграційна політика глобальний та регіональний контексти. Міграційна політика як соціально-політичний контент. Моделі міграційної політики: плюралістична, класова, реалістична. Міграційні процеси. Регулювання міграційної політики як політичний пріоритет. Розуміння міграційного права у контексті предметної парадигми. Джерела міграційного права. Міжнародні організації з міграції. Управління верховного Комісара ООН у справах біженців. Міжнародна організація з міграції. Міжнародна організація праці. Законодавча база регулювання питань міграції. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих мігрантів. Права людини та біженці. Конвенції ООН про статус біженців. Статус біженця та соціально-правовий контекст. Поняття «біженець» у Конвенції (1951 р.) та Протоколі (1967 р.), Декларації прав захисту біженців ООН (2016 р.). Поняття «вимушений переселенець». Особи, які підпадають під цю класифікацію. Особи, які потребують додаткового тимчасового захисту.

Мігранти як нелегальні особи. Фактори, причини та наслідки нелегальної міграції. Механізми протидії нелегальної міграції. Нелегальна міграція та глобальні виклики. Нелегальні мігранти у контексті організаційної злочинності. Міграція як дезінтеграційний процес. Нелегальна міграція: світовий вимір.

ОБСЯГ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс 3

Навчальна група Б- МВ-241

№ з/п	Назва теми	Нормативний обсяг годин	Всього годин з викладачем	З них:			
				Лекцій	Семінарських занять	Практичних занять	Самостійна робота
1	Тема № 1. Теоретичні основи демографії та географії розселення у світі	12	4	2	2	-	8
2	Тема № 2. Методологічні засади соціально-демографічної статистики	18	6	2	2	2	12
3	Тема № 3. Основи демографічної політики і демографічного прогнозування та їх вплив на зовнішньополітичні стратегії розвитку країн світу	18	6	2	2	2	12
4	Тема № 4. Види та форми сучасних міграцій та виклики міграційних процесів	18	6	2	2	2	12
5	Тема № 5. Розселення населення світу, статеві-вікові, расові та гендерна структури. Трудові ресурси світу	18	6	2	2	2	12
6	Тема № 6. Демографічні та міграційні процеси в Україні періоду незалежності (з 1991 р.) та ознаки демографічної кризи	18	6	2	2	2	12
7	Тема № 7. Міграційна політика у контексті сучасних глобальних та регіональних проблем світу	18	6	2	2	2	12
Усього годин		120	40	14	14	12	80
Підсумковий контроль – залік							

Для навчальної дисципліни «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах» **засобами діагностики знань** (успішності навчання) виступають: залік, стандартизовані тести, реферати, есе, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, відеоролики, виступи на наукових заходах та участь у заходах неформальної освіти.

СЕМІНАРСЬКІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Тема № 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕМОГРАФІЇ ТА НАРОДОНАСЕЛЕННЯ У СВІТІ

Семінарське заняття №1

Тема: Теоретичні основи демографії та народонаселення у світі

Кількість годин – 2

Навчальна мета заняття: розкрити значення та роль демографії як системи знань про закономірності відтворення населення крізь призму суспільно-історичних процесів; розкриття особливості шляхів використання отриманих знань про народонаселення для вирішення проблем суспільного розвитку; опанувати основи методологічних досліджень демографічних процесів; охарактеризувати історичні умови демографічної кризи; розширити знання про систему демографічних наук; встановити зміст міждисциплінарних зв'язків дисципліни «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах».

Основні поняття, теми та категорії, що підлягають засвоєнню: демографія, населення, народонаселення, відтворення населення, рух населення, природний рух, механічний рух, соціальний рух, соціальна мобільність, демографічна структура, демографічний процес.

План

1. Предмет, мета, завдання та структура курсу «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах».
2. Народонаселення як структурна та системна галузь знань. Категоріальний апарат демографії.
3. Відтворення населення як предмет демографії.
4. Рівні демографічного дослідження як один із критеріїв виділення складових демографічної політики.
5. Демографічні процеси.
6. Методологія демографічних досліджень. Історія розвитку демографічної науки.
7. Система демографічних наук. Теоретична демографія. Описова демографія. Економічна демографія. Соціологічна демографія. Військова демографія. Етнічна демографія. Історична демографія. Регіональна демографія.

8. Міждисциплінарні зв'язки курсу «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах» з правовими, соціально-гуманітарними та економічними дисциплінами.

9. Місце і значення дисципліни в системі вищої освіти та системі міжнародних відносин.

Питання для самоконтролю

1. Які основні завдання дисципліни «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах»?

2. У чому полягає бінарність дисципліни «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах»?

3. На ваш погляд, демографічні процеси мають інерційний чи блискавичний характер розвитку? Відповідь обґрунтуйте.

4. З'ясуйте, яку роль у розвитку суспільства відіграють дослідження демографічних показників.

5. Поясніть вплив військового чинника та військової агресії на демографічні процеси.

6. Фахівці яких напрямків народного господарства беруть участь у розробці демографічної політики та її прогнозування?

7. Що вивчає система знань про народонаселення і які його особливості на рівні країни, регіону, світу?

8. Охарактеризуйте зв'язки дослідження народонаселення з філософією, політологією та політекономією?

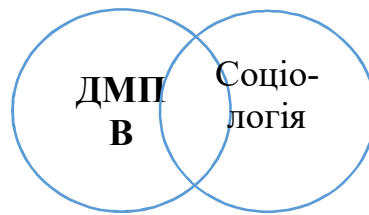
9. Визначте особливості розвитку та риси сучасного суспільства (кінець XX – перша чверть XXI ст.).

10. У чому полягає сутність «індексу людського розвитку»?

11. Опишіть основні методи демографічних досліджень.

12. Поглибте знання про систему демографічних наук і встановіть міждисциплінарні зв'язки між ними.

Завдання 1. Створіть структурно-логічні схеми вивчення міждисциплінарних зв'язків навчальної дисципліни «Демографія та міграційні процеси в міжнародних відносинах» (ДМПМВ), використовуючи логічні кола перетину (за потреби – більше двох кіл) та описавши спільне між двома (чи більше) дисциплінами та характерне для кожної:

Дисципліни: «Інформатика», «Людський розвиток», «Прикладна математика», «Менеджмент», «Соціальна та економічна історія України», «Економіка праці та соціально-трудова відносина», «Соціальна статистика», «Основи соціальної політики», Міжнародне міграційне право», «Соціологія», «Соціальна психологія», «Ринок праці та зайнятість населення», «Історія України», «Всесвітня історія», «Географія», «Макроекономіка», «Глобальні проблеми сучасних міжнародних відносин», «Міжнародні організації». Запропонуйте свої приклади міждисциплінарних відносин.

Завдання 2. Проаналізуйте історичну інформацію та заповніть таблицю «Вплив історичних обставин на виникнення демографічної катастрофи в Україні». Скористайтесь наведеним рядом опису історичних обставин та їх характеристик (А та Б), дослідіть чисельність населення. Обґрунтуйте негативний вплив зазначених історичних подій на причини виникнення демографічної катастрофи в Україні

Періоди демографічних катастроф населення України				
Назва періоду	Часові рамки (А)	Головні причини демографічної кризи (Б)	Орієнтовна чисельність населення	
			на початок періоду	на кінець періоду
Період Першої світової війни				
Період модернізаційних процесів				
Період Другої світової війни				
Період масових репресій і переселень				
Період нового демографічного переходу				
Період глобалізації				
Період військової агресії російської федерації				

А: 1939-1945 рр., ХХІ ст., 1914-1918 рр., 70-ті - 90-ті рр. ХХ ст., з 2014 р. по сьогодні, 20-ті - 30-ті рр. ХХ ст., кінець 40-х - 50-ті рр. ХХ ст.;

Б: – погіршення якісних показників;
– активізація світових демографічних процесів;
– демографічна катастрофа, зовнішні депортації, складність визначення населення України;
– колективізація сільського господарства та насильницька індустріалізація;
– переслідування, репресії та переселення, внутрішні депортації;
– прямі й опосередковані втрати населення;
– значні кількісні втрати населення України за короткий проміжок часу.

Рекомендована література до Теми 1:

1. Демографія: курс лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 054 «Соціологія» / ДБТУ; уклад. І. Данченко, Н. Моїсєєва. Харків, 2023. 62 с.

2. Іванісов О. І. Соціально-демографічна статистика : підручник. Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2020. 450 с. Міжнародний союз наукових досліджень народонаселення (IUSSP). URL : <https://uk.council.science/member/iussp-international-union-for-the-scientific-study-of-population/>.

3. Муромцева Ю. І. Методичні рекомендації до курсу «Географія населення» для студентів спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) всіх форм навчання. Методичні рекомендації. Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2023. 52 с.

4. Підгорний А. З. Соціально-демографічна статистика : підручник / А. З. Підгорний, О. В. Самотоєнкова, Ю. О. Ольвінська, К. В. Вітківська / за ред. А. З. Підгорного. Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2020. 450 с.

5. Семенкова А. М. Міжнародні міграційні процеси як інструмент гібридного впливу: стан вивчення проблеми. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 65. С. 139-146.

6. Чечерський В. І. Законодавче закріплення державної політики у сфері народонаселення як важливий чинник реалізації людиною репродуктивних прав. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70). № 1. С. 59-63.

Тема № 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ СТАТИСТИКИ

Семінарське заняття №2

Тема: Основні джерела демографічної інформації

Кількість годин – 2

Навчальна мета заняття: оволодіти знаннями про джерела демографічної інформації, періодичність їх отримання; зрозуміти важливість систематичного та комплексного проведення переписів як одного з основних джерел демографічної інформації; охарактеризувати періодичність, завдання переписів та їх роль у формування соціально-економічних умов для населення різних країн світу.

Основні поняття, теми та категорії, що підлягають засвоєнню: перепис, демоскопія, поточний облік населення, реєстри/реєстри? населення, суцільний облік, постійне населення, наявне населення, особи тимчасово відсутні, особи тимчасово проживаючі, баланс населення, юридичне населення, об'єкт спостереження, одиниця спостереження, критичний момент перепису, поіменність, самовизначеність, переписний лист, метод опитування (експедиційний), метод самообчислення, вибіркові обстеження, мікропереписи.

План

1. Джерела демографічної інформації та їх класифікація.
2. Поняття первинної та вторинної інформації про населення.
3. Переписи населення: історія та сучасність.
4. Практика та методологія проведення переписів. Методи, програми, технології організації перепису.
5. Переписи у країнах світу: періодичність, категорії опитування, вплив на розвиток країни.
6. Облік демографічної ситуації.
7. Статистичні дані адміністративних та державних органів країни, реєстри даних.

Питання для самоконтролю

1. З'ясуйте основні джерела демографічної інформації.
2. Охарактеризуйте різницю між первинною та вторинною демографічною інформацією.

3. Наведіть приклади форм подання первинної та вторинної демографічної інформації.
4. Проаналізуйте вимоги до вилучення демографічної інформації.
5. Чим відрізняються на практиці «облік стану населення на певний момент часу» і «облік демографічних подій за той чи інший період часу»?
6. Поясніть значення терміну «демографічна теорія».
7. Проаналізуйте, які фактори впливають на відсутність перепису в Україні?
8. Які мінімальні та максимальні показники періодичності проведення переписів у країнах світу?
9. З'ясуйте роль переписів у соціально-економічному розвитку країни.
10. Наведіть основні принципи проведення переписів.
11. Розкрийте суть поняття «категорія населення».

Практичне заняття № 1

Тема: Основні статистичні показники характеристики демографічних процесів

Кількість годин – 2

Навчальна мета заняття: засвоїти знання щодо методів аналізу демографічних процесів та вміти наводити їх характеристику; навчитися здійснювати розрахунки показників, які характеризують демографічні процеси (народжуваність, смертність, шлюбність, розпушувальність, відтворення населення); виробити та відпрацювати навички і прийоми обчислення демографічних коефіцієнтів; застосовуйте міждисциплінарний чинник під час здійснення методологічного аналізу процесів відтворення населення; оволодіти навичками графічного зображення демографічних показників (з-поміж іншого й засобами інформаційних технологій).

Основні поняття, теми та категорії, що підлягають засвоєнню: демографічна сітка, демографічна таблиця, демографічний графік; абсолютні, відносні та специфічні статистичні показники; загальний приріст населення, природний приріст населення, коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт смертності, коефіцієнт шлюбності, коефіцієнт розлучуваності, коефіцієнт старіння, коефіцієнт дожиття, наявне населення, міграційне сальдо, рівняння демографічного балансу, бруто-коефіцієнт та нетто-коефіцієнт, коефіцієнт відтворення, демографічний стан (незворотність, черговість), ймовірність настання очікуваної події, елементарні показники, реальне покоління, умовне покоління, людино-рік, загальна тривалість життя, медіанний вік.

План

1. Охарактеризуйте поперечний та повздовжний аналізи як методи вивчення демографічних процесів.
2. Реальна та гіпотетична генерація.
3. Поняття про стабільне населення. Теорія стабільного населення.
4. Класифікація демографічних коефіцієнтів.
5. Коефіцієнт природнього приросту (наведіть приклади по країнах світу).
6. Брутто-коефіцієнт та нетто-коефіцієнт відтворення населення.
7. Демографічна сітка: принципи створення, основна інформація сітки.
8. Демографічні таблиці та графіки. Види графіків та характеристика населення.
9. Відтворення населення: типологізація, показники та історичні практики.
10. Статистичні, соціологічні, математичні методи вивчення процесів відтворення населення.

Виконайте практичні завдання

Завдання 1. Виявлення різниці між поперечним та повздовжнім аналізом демографічної ситуації.

1.1. Застосуйте поперечний аналіз вивчення демографічних ситуації розлучуваності нетривалого календарного періоду (1-2 роки), зокрема, розлучуваність шлюбів протягом 2024-2025 рр. в одній з областей України. З'ясуйте, чи буде обґрунтованим умовне припущення, що для сукупності осіб, що живуть у цьому періоді, впродовж усього її подальшого життя (або перебування в певному демографічному стані) інтенсивність демографічних процесів у кожному віці відповідатиме існуючій у цей календарний період.

1.2. Здійсніть повздовжний аналіз під час описання розлучуваності у реальній шлюбній когорті, зокрема, розглядаючи сукупність осіб, які уклали шлюб у 2020 році в одній з областей України та розлучення у цій когорті за період наступного шлюбного життя до 2025 р., розподілені за тривалістю шлюбу на момент кожного розлучення. Зверніть увагу, що періодом формування гіпотетичної когорти вважають період настання тієї демографічної події, частоту якої вимірюють. .

Завдання 2. Дослідіть статево-вікові особливості населення.

2.1. Досліджуючи гіпотетичне покоління, охарактеризуйте віковий склад населення країн: а) Японія, Німеччина, Франція, Канада; б) Китайська Народна Республіка, Індія; в) Ефіопія, Конго, Судан, Чад,

Нігер протягом 2005-2025 рр., прослідкуйте зміни чисельності вікових категорій та поясніть, як ці показники впливають на реалізацію працездатності населення даних країн.

2.2. Досліджуючи реальне покоління, опишіть чисельність працездатного населення країн: а) Японія, Німеччина, Франція, Канада; б) Китайська Народна Республіка, Індія; в) Ефіопія, Конго, Судан, Чад, Нігер протягом 2005-2025 рр. з 1990 по 2025 рр. і змодельуйте висновок стосовно впливу народжених у 1980-х на забезпечення трудовими ресурсами населення країн, що розглядаються.

2.3. На основі дослідження гіпотетичного та реального покоління наведених вище країн, проаналізуйте особливості життя покоління 65+ та його вплив на соціально-економічне навантаження країн.

Завдання 3. Заповніть таблицю «Види демографічних коефіцієнтів»:

ВИДИ ДЕМОГРАФІЧНИХ КОЕФІЦІЄНТІВ			
загальні		спеціальні	часткові
Загальна характеристика			
Види			

Завдання 4. Обчислення **абсолютних, відносних і специфічних** статистичних показників населення країни за вибором (США, Бразилія, Саудівська Аравія, Німеччина, Японія, Казахстан, Австралія в будь-який рік з 2010 року – залежно від національних переписів).

1.1. Прорахуйте абсолютні статистичні показники загальний та природний приріст населення.

Загальний приріст населення за формулою: $P_1 - P_0 = P_{пр}$

$P_{пр}$ – загальний приріст населення,

P_1 – чисельність населення на кінець року,

P_0 – чисельність населення на початок року.

Природний приріст населення за формулою: $E = N - M$, де

N – загальне число народжених за рік,

M – загальна кількість померлих за рік.

Чи може показник E бути від'ємним?

1.2. Прорахуйте **відносні** статистичні показники (величинам інтенсивності) – коефіцієнти

народжуваності, смертності, шлюбності та розлучуваності

Загальний **коефіцієнт народжуваності** $n = \frac{N}{S} \cdot 1000$, де

де n – коефіцієнт народжуваності;

N – кількість живонароджених;

S – середньорічна чисельність населення.

Загальний **коефіцієнт смертності** – де $c = \frac{M}{S} \cdot 1000$, де

c – загальний коефіцієнт смертності;

M – кількість померлих за рік;

S – середньорічна чисельність населення.

Загальний **коефіцієнт шлюбності** – $s = \frac{C}{S} \cdot 1000$, де

де s – коефіцієнт шлюбності;

C – кількість шлюбів;

S – середньорічна чисельність населення.

Загальний **коефіцієнт розлучуваності** – $d = \frac{D}{S} \cdot 1000$, де

де d – коефіцієнт розлучуваності;

D – кількість розлучень;

S – середньорічна чисельність населення.

1.3. Прорахуйте **специфічні** статистичні показники - коефіцієнти наявного населення, народжуваності та старіння населення

З'ясуйте **наявне населення** за формулою: $НН = ПН - ТВ + ТП$,

де $НН$ – наявне населення,

$ПН$ – постійне населення,

$ТП$ – тимчасово проживаючі,

$ТВ$ – тимчасово відсутні

(Примітка. Для виконання завдання дайте відповідь на запитання: яке населення відносимо до наявного, а яке до постійного?)

Визначте **коефіцієнт старіння населення** за формулою:

$$d_{60+} = \frac{S_{60+}}{S_x} \cdot 100\%$$

де d_{60+} – коефіцієнт старіння населення;

S_{60+} – кількість осіб віком 60+;

S_x – все населення.

Визначте коефіцієнт народжуваності населення за формулою:

$$F_{5-49} = \frac{N}{S_{15-49}} \cdot 1000$$

де F_{5-49} – спеціальний коефіцієнт народжуваності;

N – кількість живонароджених;

S_{15-49} – середньорічна чисельність жінок у віці 15—49 років.

Прорахуйте міграційне сальдо за формулою: $V_{\text{пр}} = V_+ - V_-$, де

V_+ – число прибули (іммігранти / ВПО)

V_- – число вибулих (емігранти / ВПО)

Завдання 5. Зробіть розрахунок чисельності населення на основі вищеотриманих даних, використовуючи

Рівняння демографічного балансу

Чисельність населення = чисельність населення + природний приріст + міграційне сальдо

$$P = P_0 + (N - M) + (V_+ - V_-) = P_0 + E + V_{\text{пр}}$$

P – загальна чисельність населення

P_0 – чисельність населення на початок року

N – загальне число народжених

M – загальна кількість померлих

V_+ – число прибулих

V_- – число вибулих

E – природний приріст населення (окрема формула)

$V_{\text{пр}}$ – міграційне сальдо (окрема формула)

Завдання 6. Охарактеризуйте життя людини згідно з наведеною демографічною сіткою, визначте дату народження, дату смерті, вік.

Демографічну сітку побудовано до використання системи трьох паралелей:

а) горизонтальні лінії (x) – лінії віку;

б) вертикальні лінії (t) – лінії часу;

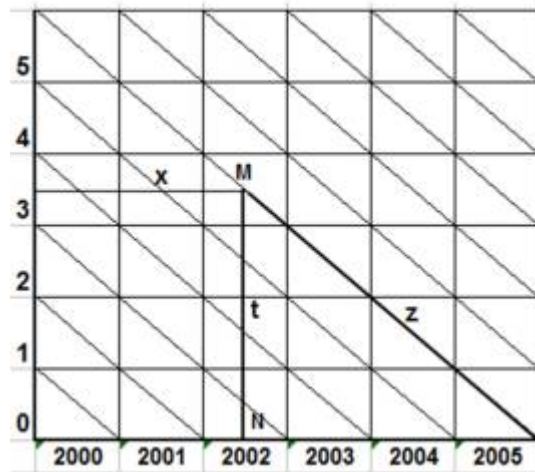
в) діагональні (z) – лінії спостереження, або ізохрони.

N – момент народження,

M – точка смерті.

z – момент спостереження $\rightarrow t + x = z$, де :

t – дата народження; x – точний вік померлого; z – момент спостереження (момент смерті).

Завдання 7. Опишіть особливості гіпотетичного та реального покоління та визначте різницю між цими демографічними поняттями на основі наведеного нижче завдання.

Рекомендована література до Теми 2:

1. Гнатюк В. Ретроспективна система збору даних про мігрантів та її загальні методологічні обмеження: критичний огляд. *Migration & Law*. 2024. Вип. 4. С. 23-43.

2. Іванісов О. І. Соціально-демографічна статистика : підручник. Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2020. 450 с.

3. Соціальна географія : підручник / за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. Київ : Фенікс, 2019. 304 с.

4. Муромцева Ю. І. Методичні рекомендації до курсу «Географія населення» для студентів спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) всіх форм навчання. Методичні рекомендації. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. 52 с.

5. Підгорний А. З. Соціально-демографічна статистика : підручник / А. З. Підгорний, О. В. Самоусєнкова, Ю. О. Ольвінська, К. В. Вітківська / за ред. А. З. Підгорного. Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2020. 450 с.

6. Соціальна і демографічна статистика: навчальний посібник. МОН України, Уманський держ. пед. у-тет імені Павла Тичини; укладач: Бовкун О. А. Умань : Візаві, 2019. 160 с.

7. Електронні реєстри: європейський досвід створення та використання: кол. моногр. / за ред. О. М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи. Київ, 2021. 271 с.

Тема № 3. ОСНОВИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОЛІТИКИ І ДЕМОГРАФІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ

Семінарське заняття №3

Тема: Основи демографічної політики та демографічного прогнозування

Кількість годин – 2

Навчальна мета заняття: сформувати комплексні знання про демографічну політику цілеспрямована дії державних органів та інших соціальні інститутів у сфері регулювання процесів відтворення населення країни; здійснити детальний аналіз демографічних прогнозів та шляхів їх формування; вміти застосувати набуті знання для пояснення особливості здійснення демографічної політики держави за обставин демографічного вибуху та у разі демографічної кризи, катастрофи, невідтворюваності населення.

Основні поняття, теми та категорії, що підлягають засвоєнню: демографічні прогнози – короткострокові, середньострокові, довгострокові, наддовгострокові; реалістичні, аналітичні, нормативні, прогнози-спостереження; метод-компонент, метод пересування вікових груп. правило демографічної амортизації, поріг розрахунку, крок розрахунку, пересування вікових груп; демографічна політика, демографічні проблеми глобального рівня, демографічний вибух, демографічна криза, народжуваність, смертність, міграція, політичне народонаселення, контроль народжуваності державою, планування сім'ї, сімейна політика. Демографічна безпека, концепція сімейної політики, теорія «демографічної бомби».

План

1. Демографічна політика: сутність, завдання, методи, заходи.
2. Міжнародна практика демографічної політики (оглядово).
3. Демографічні прогнози. Види демографічних прогнозів: нижній, верхній, середній (наведіть приклади по країнах світу).
4. Види демографічного прогнозування за часом: короткострокові, середньострокові, довгострокові (наведіть приклади по країнах світу).
5. Демографічні прогнози за охопленням: глобальні, регіональні, по країні (наведіть приклади по країнах світу).
6. Виокремлення демографічних прогнозів за цілями: аналітичний, прогноз-застереження, нормативне прогнозування, функціональне прогнозування (наведіть приклади по країнах світу).

Питання для самоконтролю

1. Визначте основні аспекти проведення демографічної політики.
2. Сформулюйте мету проведення глобальної та регіональної демографічної політики.
3. Чи може нормативне прогнозування стати базовим для формування демографічної політики?
4. Який вид прогнозу виходить із передумов несприятливого розвитку на перспективу і чому?
5. Який вид прогнозу визначає передбачувану динаміку прогнозованих процесів? Обґрунтуйте відповідь.
6. На ваш погляд, який метод прогнозування використовувати як наближений спосіб розробки сценаріїв демографічного прогнозу і як він пов'язаний з іншими методами-прогнозами?
7. Обґрунтуйте необхідність розробки методу прогнозу «моделювання відтворення сімейної структури населення».
8. Оцініть результати прогнозів процесів старіння населення чи збільшення молодого населення у світі та по регіонах.
9. Чи впливають міграційні процеси на демографічну ситуацію країн світу та регіонів. Наведіть приклади.
10. Охарактеризуйте теорію «демографічної бомби».
11. У чому полягає суть прогнозу-твердження «пік людства» (за чисельністю)?
12. Чи є реалістичною теорія перенаселення планети?

Практичне заняття № 2

Тема: Демографічна політика країн світу з огляду на зовнішньополітичні стратегії розвитку

Кількість годин – 2

Навчальна мета заняття: систематизувати знання щодо демографічної політики та прогнозування та виробити компетентності щодо аналізу демографічної політики в країнах світу; виявити закономірності здійснення демографічної політики з огляду на показники народжуваності, смертності, віку населення та міграційного показника; провести порівняльний аналіз демографічних процесів за регіональним чинником (світовим).

План

1. Теорія «демографічної бомби».
2. Охарактеризуйте демографічні процеси та прогнозування в країнах Європи.

3. Наведіть дані основних параметрів демографічних процесів та прогнозування в Африканському регіоні.

4. Прослідкуйте основні тенденції демографічних процесів і прогнозування в країнах Азійського регіону.

5. Проаналізуйте демографічні процеси та прогнозування у країнах Латинської Америки.

6. Опишіть демографічні процеси та прогнозування у країнах Південної Америки.

7. Проведіть порівняльну характеристику демографічних процесів та прогнозування в США та Канаді.

8. З'ясуйте та охарактеризуйте зміни у демографічні процеси в Китайській Народній Республіці між періодами 70-80-х рр. XX ст. та сучасним періодом.

9. Здійсніть аналіз демографічних процеси та прогнозування їх подальшого розвитку в Індії – країні-лідері у світі за чисельністю населення.

10. Демографічні процеси та прогнозування в Україні.

Виконайте практичні завдання

Завдання 1. Заповніть таблицю «Види демографічних прогнозів»

ВИДИ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОГНОЗІВ			
Напрямок прогнозів	Назва	Характеристика прогнозу	Приклади по країнах світу
За рівнем прогнозування	нижній		
	середній		
	верхній		
За часом досліджуваного періоду	короткострокові		
	середньострокові		
	довгострокові		
За географічним охопленням	глобальні		
	регіональні		
	по країні		
За цілями	аналітичний		
	прогноз-застереження		
	нормативне прогнозування		
	функціональне прогнозування		

Завдання 2. Складіть таблицю населення **Європейського регіону** (зверніть увагу, не тільки країни Європейського Союзу) за чисельністю населення та віковими показниками. Прослідкуйте тенденції збільшення / скорочення населення та чисельність вікових прошарків. Дайте відповідь на запитання: якою буде орієнтовна чисельність населення 15-65 років та віку 65+ у країнах Європи через 15 років та які ці показники будуть впливати на економічну та соціальну сфери розвитку країни?

Інформація для виконання завдання:

За поділом ООН

- Західна Європа (Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Німеччина, Австрія, Ліхтенштейн, Швейцарія),
- Північна Європа (Фінляндія, Швеція, Норвегія, Данія, Велика Британія, Ірландія, Ісландія, Естонія, Литва, Латвія),
- Південна Європа (Італія, Сан-Марино, Ватикан, Монако, Мальта, Греція, Іспанія, Португалія, Андорра, Сербія, Чорногорія, Хорватія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Словенія, Косово),
- Східна Європа (Україна, Білорусь, Молдова, Румунія, Болгарія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Польща).

Таблиця:

Дослідження демографічних змін в Європейському регіоні							
Країна	Чисельність за 2000 р.			Чисельність за 2024 р.			Різниця змін загальної чисельності
1	2			3			4
Північна Європа							
Країна							
Південна Європа							
Країна							
Південно-Західна Європа							
Країна							
Центральна Європа							
Країна							
Центральна Європа							
Країна							
Східна Європа							
Країна							
Південно-Східна Європа							
Країна							

Завдання 3. Проаналізуйте різницю у демографічних показниках субрегонів **Африканського континенту**: Північна Африка, Західна Африка, Центральна Африка. Східна Африка. Південна Африка за показниками: народжуваність, смертність, вік смертності. Які регіони подібні за демографічною ситуацією, які різняться, вкажіть причини цих демографічних явищ?

Завдання 4. 4.1 Порівняйте населення **Південної Америки** на узбережжях океанів і західних районах Анд та великі внутрішні території регіону. Розподіліть усі країни регіону на дві частини за показниками густонаселеності та низьконаселеності.

4.2. Заповніть прогалини у карточці «Населення Південної Америки».

На Південно-Американському континенті живуть представники монголоїдної раси ____ %, європеїдної ____ %, негроїдної ____ %, мішаної ____ %. Нащадків від шлюбів _____ та _____ називають мулатами, _____ та _____ – самбо, _____ та _____ – метисами. Населення розміщується територією материка _____. Майже 90 % його проживає в _____ частині континенту. На сході Південної Америки середня густота _____ (вкажіть рівень) і становить близько _____ чол. на 1 км кв. Також _____ заселені гірські райони Андійського заходу — _____ чол. на 1 км кв. Проте середня густота населення на континенті — усього _____ чол. на 1 км кв. Нині на материку проживає майже _____ млн осіб, що становить _____ % населення світу. Населення розміщується дуже нерівномірно, що пов'язано з _____ та _____. Його чисельність продовжує швидко збільшуватися. Молодь становить _____ % від загальної кількості населення. Майже не заселеними є території _____, напівпустелі _____, пустеля _____. Найбільша густота населення — на _____ та в _____. На території Південної Америки розташовано _____ незалежних держав. Усі вони належать до країн, що _____ (рівень розвитку). Цей показник найнижчий у світі після _____. За рівнем економічного розвитку, розмірами території і кількістю населення серед країн Південної Америки виділяють _____, _____, _____, _____, _____. Зокрема, _____ – це найбільша за площею і кількістю населення країна Південної Америки. _____ – це друга за площею країна Південної Америки, охоплює весь південний схід материка. Більшість населення проживає в містах, розташованих на _____.

Завдання 5. Ознайомтеся з інформацією стосовно демографічної ситуації в **США** та дайте відповідь на запитання.

5.1. «Американські жінки не хочуть народжувати дітей. За федеральними даними США, загальний коефіцієнт народжуваності впав до 1,62 народження на жінку в 2023 році, що на 2 % менше, ніж роком раніше. Це найнижчий показник, зареєстрований з того часу, як уряд почав відстежувати його в 1930-х роках. Згідно з попередніми даними, опублікованими Національним центром статистики охорони здоров'я США, загальна кількість народжень дітей за 2023 рік впала на 2 % до 3,59 млн. Це – найнижчий рівень, починаючи із 1979 року, коли в США народилося близько 3,4 млн. дітей».

Які зміни у демографії США відбулись у XXI ст. та із чим це пов'язано?

5.2. Порівняйте чисельність та народжуваність населення США у 1930, 1980, 2023 рр. та спрогнозуйте подальший розвиток демографічної ситуації у США.

Завдання 6. Проаналізуйте перепис населення **Канади** за 2006 р. за такими показниками:

- природний приріст населення (народжуваність, смертність,
- дитяча смертність відносно низька.
- індекс фертильності,
- середній вік канадця складав (чоловіки, жінки)
- вікова структура населення наступна: до 14 років – %; 15-64 років – %; понад 65 років – %.
- співвідношення чоловіків та жінок (на 100 осіб).

Визначте, як населення Канади розподіляється за провінціями (осіб, 2006): Ньюфаундленд і Лабрадор, Острів Принца Едуарда, Нова Шотландія, Нью-Брансвік, Квебек, Онтаріо, Манітоба, Саскачеван, Альберта, Британська Колумбія, Юкон, Північно-Західні території, Нунавут.

Яку частину Канади називають «канадійською ойкуменою» і чому?

Завдання 7. Порівняйте демографічну ситуацію та демографічну політику в **Індії** та **Китаї** протягом останніх п'яти років та визначте: чому Індія випередила Китайську Народну Республіку та стала лідером по чисельності населення у всьому світі?

Рекомендована література до Темі 3:

1. Аксьонова С. Засвоєння досвіду Китаю: до чого призводить політика однієї дитини. *Ми – Україна*. 19 травня 2023. URL : <https://weukraine.tv/blog /zasvoyennya-dosvidu-kytayu-do-chogo-pryzvodyt-polityka-odniyeyi-dytyny/>
2. Алексєнко І. В., Курас А. І., Маргулов А. Х. Глобальні проблеми міжнародних відносин та світової політики: безпековий вимір. Підручник. За заг.редакц. д-ра політ.н., проф. Алексєнко І. В. Дніпро : ДДУВС. 2021. 164 с.
3. Бісвас С. Чому країна з населенням у півтора мільярда хоче більше дітей (Індія). *BBCnews Україна*. 17 грудня 2024. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/clyg8pkx49do>.
4. Бразилія. *Geografia*. 2025. URL : <https://geografiamotozil2.jimdofree.com/>.
5. Вишневська А. М., Петренко К. В. Вплив глобалізації на міграційні процеси у світі та Європі. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 3. С. 34-39.
6. Гичко М. Китай запустив кампанію заохочення до шлюбу та народження дітей. *УНІАН*. 26 грудня 2024. URL : <https://www.unian.ua/world/kitay-zapustiv-kampaniyu-zaohochennya-doshlyubu-ta-narodzhennya-ditey-ft-12865089.html>
7. Волш Д. Популяційна бомба. «Африканець» – тепер це звучить гордо. *Главком*. 30 жовтня 2023. URL : https://glavcom.ua/world/observe/populjatsijna-bomba-afrikanets-teper-tse-zvuchit-hordo-965319.html#google_vignette.
8. Глобальна економіка: підручник для студ. / І. М. Грінько ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 111 с.
9. Демографічна ситуація у країнах-членах ЄС. *Програма USAID RANG*, 2024. 17 с. URL : <https://internews.ua/storage/app/media/rang/Materials/2024/EU /EUDemographicSituation.pdf>.
10. Група БРІКС: порівняння економічного потенціалу країн-членів та кандидатів на вступ. *Слово і діло*. 12 вересня 2024. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2024/09/12/infografika/ekonomika/hrupa-briks-porivnyannya-ekonomichnoho-potenczialu-krayin-chleniv-ta-kandydativ-vstup>.
11. Ключник Р. М., Лимонова Е. М. Демографічні фактори економічного розвитку. *European Vector of Economic Development*. 2024. № 2 (37). С. 59-71.
12. Книш М, Котик Л. Глобальні проблеми людства : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 238 с.

13. Кобзар Ю. Давно не перший в світі: населення Китаю скорочується третій рік поспіль. *УНІАН*. 17 січня 2025. URL : https://www.unian.ua/world/davno-ne-pershiy-v-sviti-naselennya-kitayu-skorochuyetsya-tretyi-rik-pospil-12887394.html#goog_rewarded.

14. Лучко М., Шестерняк М. Статистичні методи прогнозування розвитку демографічних показників в Україні: контекст застосування. *Журнал європейської економіки*. 2021. № 1. Вип. 20. С. 183-204.

15. Магдик Н. Стало відомо, яка чисельність населення на Землі 2024 року. *ТСН*. 31 грудня 2024. URL : <https://tsn.ua/svit/stalo-vidomo-yaka-chiselnist-naselennya-na-zemli-u-2024-roci-2734815.html>.

16. Мірошніченко Б. Менше слів, більше Делі: як Індія прагне забрати в Китаю статус «фабрики світу». *Економічна правда*. 12 вересня 2023. URL : <https://epravda.com.ua/publications/2023/09/12/704210/>.

17. Населення Канади вже більше 41 000 000. *MV Group Recruitment & Immigration Consulting Services*. 2024. URL : <https://mvgroup.com.ua/naselennia-kanady-vzhe-bilshe-41-000-000/>.

18. Населення Канади 2025: зростання завдяки імміграції. *Ванкуверок*. 2025. URL: <https://vancouverok.com/ua/naselenie-kanady/>.

19. Озтурк І. Народжуваність у США впала до рекордно низького рівня. *Главком*. 26 квітня 2024. URL : <https://glavcom.ua/world/observe/narodzhuvanist-u-ssha-vpala-do-rekordno-nizko-ho-rivnja-997739.html>.

20. Озтрук І. США у 2024 році встановили демографічний рекорд. *Главком*. URL : <https://glavcom.ua/world/observe/naselennja-ssha-u-2024-rotsi-vstanovilo-novij-rekord--1038017.html>.

21. Пікова чисельність населення світу може бути меншою, ніж очікувалося (Африка). *The Economist*. 11 вересня 2023. URL : <https://www.patreon.com/posts/81353613?pr=true>.

22. Світалінський М. Населення Австралії 2022 – статистичні дані. *NRV UA*. 25 травня 2022. URL: <https://nrv.org.ua/naselennya-avstraliyi-2022/>.

23. Соціальне відторгнення, нерівність та бідність дітей / Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Васильєв О. А., Когатько Ю. Л., Заяць В. С., Клименко Ю. А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2021. 358 с.

24. Фусянь І. Демографічна ситуація у США та Індії краща, ніж в Китаї. *Газета FP*. 9 листопада 2023. URL : <https://gazeta-fp.com.ua/news/demografichna-situatsiya-u-ssha-ta-indiji-krashcha-nizh-v-kitaji>.

25. Хассан К. Індія з населенням 1,45 мільярда: чому країна прагне збільшити народжуваність. *Стопкор*. 16 грудня 2024. URL : <https://www.stopcor.org/ukr/section-zarubezhom/news-indiya-z-naselennyam-145-milyarda-chomu-kraina-pragne-zbilshiti-narodzhuvanist-vvs-16-12-2024.html>.

26. Чисельність населення Канади досягла 41288599 осіб. *Новини про імміграцію до Канади*. 8 жовтня 2024. URL : <https://newscanadaimmigration.com/uk/2024/10/08/chyselnist-naselennya-kanady-dosyagla-41288599-osib/>.

Тема № 4. ВИДИ ТА ФОРМИ СУЧАСНИХ МІГРАЦІЙ ТА ВИКЛИКИ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Семінарське заняття № 4

Тема: Міжнародна міграція: комплексна структура компонентів

Кількість годин – 2

Навчальна мета заняття: систематизувати знання і комплексно розглянути теоретичні основи міжнародної міграції населення та особливості її розвитку в сучасних міжнародних економічних відносинах; проаналізувати теорії міграцій; поглибити уявлення про динаміку змін міграційних процесів та міжнародної трудової міграції; запропонувати шляхи вирішення проблем мігрантів і суспільства на сучасному етапі розвитку світового співтовариства; встановити обсяги міжнародних мігрантів; виявити обґрунтованість ствердження тенденції до постійного збільшення кількості міжнародних мігрантів; дослідити розподіл міжнародних трудових мігрантів за статтю та рівнем доходу країни; охарактеризувати явище інтелектуальної міграції.

Основні поняття, теми та категорії, що підлягають засвоєнню: міжнародна міграція, населення, державна міграційна політика, імміграційна політика, країни-реципієнти, відмова у в'їзді, віза, демографічна криза, мігрант, емігрант, біженець, біженець війни, евакуант, вимушені переселенці, шукач притулку, нелегальна міграція, апатрид, міграційні потоки, міста дестинації, «трафінг», торгівля людьми, кіднепінг, тероризм.

План

1. Міжнародна міграція та підходи її дослідження.
2. Основні міграційні фактори за Е. Лі: 1) пов'язані з місцем походження; 2) пов'язані з місцем призначення; 3) перешкоджаючі фактори; 4) особисті фактори; 5) фактори, що впливають на інтенсивність міграційних процесів.
3. Дві основні теорії міграцій: міграційні теорії рівноваги та просторово-тимчасові «транзитивні» теорії міграції.
4. Перша група теорії міграцій: моделі факторів «відштовхування» і «притягання», а також неокласична теорія міграції.
5. Друга група теорії міграцій: просторово-тимчасова теорія міграцій, теорія міграційного підйому. Моделі міграційних процесів.
6. Теорії міграційних систем І. Валлерстейна.
7. Поняття територіальної та міграційної поведінки. Причинно-наслідкові зв'язки міжнародної міграції.
8. Етапи міжнародної міграції: доіндустріальний період (оглядово), індустріальний період (оглядово), постіндустріальний.
9. Міжнародна трудова міграція. Міжнародний трудовий ринок.
10. Теорії міжнародної трудової міграції. Вплив міжнародної міграції на розвиток міжнародної економіки та міжнародних відносин.
11. Міжнародна міграція та глобалізація.
12. Міжнародна інтелектуальна міграція. Українська інтелектуальна міграція.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні положення міжнародної міграційної політики.
2. Визначте причини виникнення міжнародних міграційних процесів у XXI ст.
3. Порівняйте риси трудової міграції в різних країнах світу.
4. Як впливають мігранти на корінне населення країни? Наведіть приклади.
5. На ваш погляд, якими є причини сучасних міграцій серед наведених: етнічні, соціальні, економічні, екологічні. Відповідь обґрунтуйте.
6. Охарактеризуйте фактори міграційних процесів.
7. Порівняйте міграційну політику на регіональному та глобальному рівнях.
8. Оцініть розвиток трудової міграції на сучасному етапі та спрогнозуйте її подальший розвиток.

9. Оцініть вплив міграційних процесів на розвиток міжнародних відносин у світі.

10. Визначте центри міжнародної інтелектуальної міграції.

Практичне заняття № 3

Тема: Переваги та ризики міграційних процесів та їх роль у демографії

Кількість годин – 2

Навчальна мета заняття: систематизувати знання про напрямки міграційних рухів з огляду на глобальні світові процеси; здійснити глибинний аналіз міграційних процесів; довести обґрунтованість тези про те, що демографічні проблеми мають своє відображення в міграційних рухах населення; прослідкувати динаміку міжнародних міграційних переміщень та ідентифікувати провідні тренди розвитку міжнародної міграції на сучасному етапі як основи формування міграційної політики країн та регіонів світу; проаналізувати спільність і відмінність підходів до розбудови міграційної політики країн, зміст пріоритетів міграційної політики і чинники їх формування на рівні конкретних держав, виокремити деструктивні прояви міграційних процесів та встановити причинно-наслідкові зв'язки впливу міграційних рухів на виникнення демографічних криз.

План

1. Сучасна система міжнародних відносин та міграційні процеси. Провідні напрямки міграційних процесів.

2. Інтеграція мігрантів в глобалізованому світі. Теорія мультикультуралізму.

3. Мігрантофобія та етнофобія у приймаючих суспільствах як прояви ксенофобії.

4. Роль недержавних організацій в адаптації мігрантів: світовий досвід.

5. Демографічні кризи та мігрантські потоки.

6. Міграційні процеси Європейського союзу як складова інтеграції. Європейська мігрантська криза 2015 р.

7. Центральноевропейська реакція на міграційну політику ЄС після 2015 р.

8. Міграційна політика ЄС для евакуантів-біженців унаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Виклики мігрантської політики внаслідок агресії росії в Україну.

9. Міграційна політика країн світу (оглядово).
10. Охарактеризуйте міграційну політику США.
11. Оцініть ефективність міграційної політики Канади.
12. Сутність міграційної політики Індії.
13. Визначте заходи міграційної політики КНР.
14. З'ясуйте позитивні та деструктивні риси міграційної політики держав Південно-американського регіону.
15. Міграційна політика держав Азійського регіону: виклики та досягнення.
16. Проаналізуйте особливості міграційної політики Австралії.
17. Оцініть ефективність міграційної політики Федеративної Республіки Німеччина.

Виконайте практичні завдання

Завдання 1. Визначте зміст форм ксенофобії, записавши до таблиці теоретичну інформацію, а також впишіть відповідні прояви на практиці видів фобій. Розширите список прикладів фобій самостійно.

ФОРМИ КСЕНОФОБІЇ		
<i>Расові фобії – це ...</i>	<i>Релігійні фобії – це ...</i>	<i>Фобії за ознаками груп («свій» – «чужий») – це ...</i>
<i>Етнофобії – це ...</i>		
<i>Мігрантофобії – це ...</i>		
↓	↓	↓
*	*	*

* Приклади: антисемітизм, відмінність культури, ісламофобія, упередженість до буддистів, сінофобія, відмінності за матеріальними ознаками, фобії щодо кришнаїтів, біла та чорна раса, упередження щодо вегетаріанців, гомофобія, різниця між сільським та міським населенням, монголоїди, ромофобія, сексизм, сегрегація, представники «іншого» етнічного походження.

Нагадуємо, що Конституцією України визначено, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 24 Конституції України).

Завдання 2. За даними ООН, з 2019 по 2023 роки кількість біженців зросла у півтора рази, зокрема одним з основних регіонів, що прийняв біженців, став європейський регіон. Використовуючи методи системно-структурного аналізу, логічного аналізу, фактичного аналізу та ситуаційного підходу охарактеризуйте демографічні процеси та подальший розвиток міграційних процесів в **Європейському Союзі** під впливом таких чинників:

- загальна демографічна ситуація у країнах ЄС;
- суттєві зміни кон'юнктури сучасного ринку праці в ЄС;
- збільшення обсягів та інтенсивності зовнішніх міграційних потоків у XXI ст.;
- вплив на міграційну політику країн ЄС військових конфліктів на території України та Сирії, вихід військ США з Афганістану;
- посилення проблеми міжнародного тероризму;
- перманентна фінансово-економічна криза в окремих країнах Європейського Союзу;
- референдум у Великій Британії, щодо рішення про вихід з ЄС.

Завдання 3. Дослідіть особливості міграційної політики **Австралії** та підготуйте доповідь «Міграція до Австралії: виклик чи реальність?», використовуючи такі питання:

3.1. Проаналізуйте політику асиміляції, що включала заохочення британських підданих до постійного проживання на території австралійського континенту;

3.2. Розгляньте політику інтеграції, що включала інтеграцію іммігрантів з континентальної Європи до австралійського життя;

3.3. Виділіть основні риси політики культурного різноманіття і мультикультуралізму; стратегію, що діє до сьогодні в Австралії зі визначте умови, за яких відбудеться прийняття до австралійського соціуму;

3.4. Дослідіть сучасні можливості імміграції до Австралії та в'їзд в країну на довготривале проживання: студентська, кваліфікована імміграція, возз'єднання сім'ї, гуманітарна програма для легальних та нелегальних біженців;

3.5. Порівняйте, наскільки змінилися пріоритети міграції до Австралії в період після закінчення Другої світової війни до початку XXI ст.

3.6. З'ясуйте особливості Австралійської міграційної програми, що діє з початку XXI ст. і до сьогодні та передбачає три основні причини (канали), за якими здійснюється в'їзд в країну. Які це канали?

Завдання 4. Складіть дорожню карту для ймовірного іммігранта до Канади, звернувши увагу на такі аспекти:

4.1. Охарактеризуйте категорії прийому іммігрантів у Канаді, а також основні державні програми імміграції.

4.2. Обґрунтуйте, що сучасна міграційна політика Канади зосереджена переважно на бізнес-міграції.

4.3. Проаналізуйте сучасні тренди для іммігрантів згідно з переліком провідних складових сучасної міграційної політики Канади: зосередження на довгостроковому економічному зростанні; підтримка гуманітарних традицій; сприяння франкомовній імміграції; продовження впровадження нових цифрових систем у сфері регулювання міграції, перегляд імміграційних цілей.

4.4. Які пропозиції вкладено в Імміграційний план федерального уряду Канади до 2026 р. щодо імміграційної політики?

4.5. Виділіть чотири категорії прийому іммігрантів, визначених у Законі про імміграцію та захист біженців від 2002 р. у рамках імміграційної політики Канади.

4.6. Наведіть основну характеристику умов для іммігрантів, викладених в державних програмах імміграції Канади (9 програм, Government of Canada, 2023).

4.7. Опишіть програми уряду Канади щодо подолання проблеми нестачі житла та розвитку відповідної інфраструктури, а також вирішення проблем у сфері охорони здоров'я.

4.8. З'ясуйте переваги та перепони імміграції до Канади.

Завдання 5. Проаналізуйте етапи міграційної політики США – країни-лідера по прийняттю іммігрантів (XXI ст.).

5.1. Причини та основні аспекти міграційної кризи у США у XXI ст.

5.2. Особливості імміграційної політики в період президентства Б. Обама та його політики імміграційної амністії (2009-2017).

5.3. Зазначте обмеження імміграції у період правління президента Д. Трампа під гаслом боротьби з трудовими та нелегальними мігрантами.

5.4. Охарактеризуйте основні механізми забезпечення міграційної політики адміністрації Д. Трампа у 2017-2021 рр. під гаслами «Зробимо Америку знову великою» та «Америка передусім».

5.5. Визначте риси політики «розділу сімей» та ускладнення умов перебування «дрімерів» у США та наслідки такої політики для країни.

5.6. Охарактеризуйте послаблення імміграційної політики за часів президента Дж. Байдена та посилення міграції через мексиканський міграційний коридор (2021-2025).

5.7. Проаналізуйте негативні наслідки та вплив на міжнародні відносини нової міграційної політики Д. Трампа у період правління з 2025 року.

5.8. Назвіть країни, з яких блокується в'їзд їх громадян до США, згідно з переліком обмежень 2025 р. Порівняйте цей список з відповідним від 2017 р.

Завдання 6. З'ясуйте основні аспекти міграційної політики **Федеративної Республіки Німеччини** на сучасному етапі.

6.1. Проаналізуйте шляхи розвитку міграції у Німеччині:

- інтеграція;
- доступ до німецького ринку праці;
- запобігання та протидія екстремізму / боротьбу з екстремізмом;
- боротьба з причинами нелегальної міграції.

6.2. Охарактеризуйте види віз для прибуття до Німеччини: транзитна аеропортова віза для транзиту через міжнародні транзитні зони аеропортів; віза для транзитного проїзду через територію держав Шенгену; робочі візи; студентські візи.

6.3. Дослідіть категорії робочих візу Німеччині

6.4. Вкажіть, з яких країн громадянам не потрібна робоча віза та пропозиція роботи для в'їзду в Німеччину.

6.5. Охарактеризуйте особливості надання та реалізації для мігрантів Блакитної карта ЄС (Blaue Karte EU).

6.6. Складіть таблицю умов окремим представникам за ознаками, наведеними у міграційному законодавстві Німеччини, в якому виділено розділи: щодо проживання з міркувань міжнародного права, гуманітарних або політичних причин, возз'єднання сімей, особливих прав на проживання, а також припинення перебування, зокрема примусового виконання обов'язку виїхати з країни.

Завдання 7. Визначте причини, тенденції та наслідки міграційної кризи в **Південній Америці**, опираючись на такі тези.

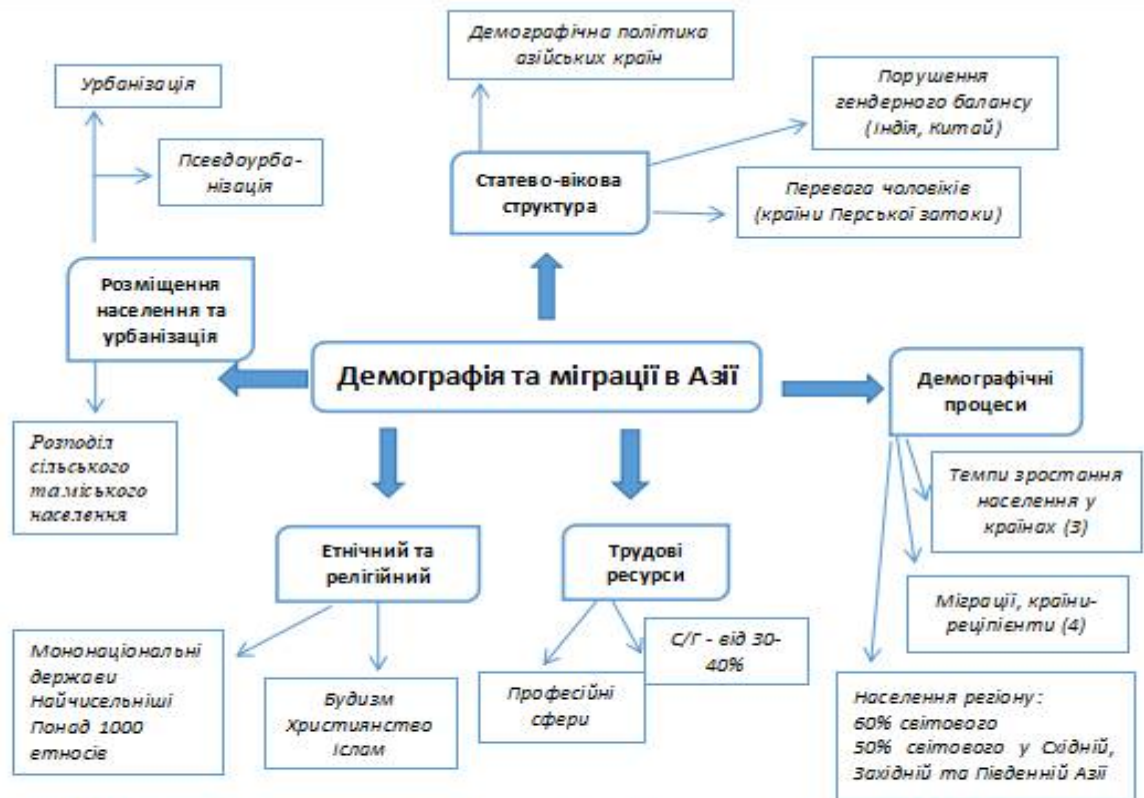
1.1. Міграційні рухи з Венесуели до Колумбії, Перу, Еквадору та проблема соціального забезпечення мігрантів.

1.2. Міграційні потоки до США з Центральноамериканського Північного трикутника – Гватемали, Гондурасу, Сальвадору – та явище «міграційних караванів».

1.3. «Війна з наркотиками» у ХХІ ст.: Мексика та Північний трикутник.

1.4. Проаналізуйте причини масової міграції з Гаїті до США та отримання «тимчасового захисту». Чому США роблять виключення для зазначеної групи мігрантів?

1.5. Доведіть амбівалентність наслідків міграційної кризи 2010 р. в Південній Америці.

- (1) - Сингапур, Кувейт, Японія, Бахрейн, Афганістан, Бангладеш, Бутан, Непал, Китай, Індія, Японія
 (2) - Катар, ОАЕ, Оман, Бахрейн
 (3) - Катар, Афганістан, Іран, Ємен, Індія, Китай
 (4) - Кувейт, Катар, ОАЕ,

1.6. Визначте коло проблем у сфері міжнародних відносин між Мексикою та США з огляду на міграційну політику 2025 р.

Завдання 8. Складіть кластер «Міграції в країнах Південно-Східної Азії»

7.1. Підходи до управління трудової міграції в країнах Південно-Східної Азії.

7.2. Охарактеризуйте міграційну політику Малайзії, Сінгапуру та Таїланд як основних країн-реципієнтів мігрантів.

7.3. З'ясуйте причини жіночих міграційних рухів з Індонезії, М'янми, Лаосу та Філіппін.

7.4. Прослідкуйте зміни у чисельності студентської міграції до Японії, Кореї та Китаю протягом останнього десятиліття.

7.5. Обґрунтуйте причини тенденції зменшення трудової міграції та Робоча до Японії, Республіка Корея і Тайваню. Проведіть паралелі з процесами трудової міграції до Китаю, Сінгапуру і Таїланду.

7.6. Визначте мету укладання трудових меморандумів між Малайзією та такими країнами, як Бангладеш, Китай, Індонезія, Пакистан, Шрі-Ланка, Таїланд і В'єтнам, Бруней, а також між Тайванем та Філіппінами.

Завдання 9. Підготуйте доповідь про населення, віковий склад та особливості міграційної політики в **Азійському регіоні** на основі запропонованого *сигналу*.

Рекомендована література до Теми 4:

1. Арсененко І., Донченко Л., Байтеряков О. Історичні аспекти розвитку міжнародного туризму у світі до пандемії COVID-19. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том 6: Проектування суспільних та гуманітарних досліджень [колективна монографія]/[Наукова редакція: Я. Ѓжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін–Ужгород–Перемишль–Херсон: Посвіт, 2021. С. 171-180.

2. Воскобойник В. В. Міграційна політика Канади: пріоритети трансформаційних змін. *Серія: Економіка*. 2024. № 27. С. 93-102.

3. Гладун О. М. Міграційні процеси в Україні та їх вплив на демографічну ситуацію. XXII Міжнародна науково-практична конференція з нагоди Дня працівників статистики «Сучасна статистика: проблеми та перспективи розвитку», Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ, 6 грудня 2024. Київ. С. 24-29.

4. Гуцало Л. В. Міграційна політика США (за президентства Дональда Трампа). Міжнародна науково-практична конференція: Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті. 2023. С. 95-98.

5. Дручек О. В., Яра О. С., Глобенко І. О. Міграційні процеси та міграційна політика у державах-членах ЄС: історія, сучасні тенденції правового регулювання. *Право та державне управління*. 2024. №2. С. 299-307.

6. Іващук І. О., Стахова Н. В., Живко М. А. Міжнародні міграційні процеси : навчальний посібник. Тернопіль : ЗУНУ. 2022. 204 с. (Розділ. Міграційні потоки та особливості їх регулювання, С. 10-18.

7. Калініна С. П., Ланська С. П., Подунай В. В. Аналіз міграційної політики держав: орієнтири для України : аналіт. дослідження в рамках

проекту «Візія – 2033: «Збереження і розвиток трудових ресурсів України в найближче десятиліття». Київ, 2024. 157 с.

8. Калмиков О. Чому в США загострилась міграційна криза і як вона шкодить Україні. *BBC*. 6 лютого 2024. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c72g77rg7r7o>.

9. Родіонова Т. А., Якубовський С. О., Кочарян В. Г. Стан ринку праці та міграційні процеси в Китайській Народній Республіці. *Kitaëznavčì doslidžennâ*. 2021. №1. С. 124–136.

10. Романенко О. В. Стратегії міграційної політики Австралії: етапи становлення, нові виклики та відповіді на сучасні загрози. *Проблеми всесвітньої історії*. 2020. № 3(12). С. 152-167.

11. Щолокова Г., Палешко Я., Горожанкіна Н. Міжнародна міграція в контексті процесів європейської інтеграції. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2021. №3 (11). С. 39-47.

12. Ядловська О. С. Особливості міграційної хвилі українців-евакуантів у 2022 р. через військову агресію російської федерації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Спеціальний випуск № 2. 2022. С. 188-203.

Тема № 5. РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ, СТАТЕВО-ВІКОВІ, РАСОВІ ТА ГЕНДЕРНА СТРУКТУРИ. ТРУДОВІ РЕСУРСИ СВІТУ

Семінарське заняття №5

Кількість годин – 2

Тема: Особливості шлюбної, статеві-вікової та сімейної структур населення

Навчальна мета заняття: з'ясувати особливості шлюбності та народжуваності на тлі загальних характеристик цих процесів; здійснити детальний розгляд вікової, статевої та шлюбно сімейних структур населення; з'ясувати виключну роль сім'ї як ячейки суспільства та інституту, що впливає на демографічний розвиток країни у цілому; розглянути категорії шлюбу та види сімей.

Основні поняття, теми та категорії, що підлягають засвоєнню: **шлюб**, юридичний шлюб, фактичний шлюб, моногамія, полігамія, серійна моногамія, шлюбний відбір, шлюбний стан (статус), мінімальний шлюбний вік, середній вік взяття шлюбу, шлюбна структура населення, коефіцієнти шлюбного стану, консенсуальні шлюби, сім'я - повна, неповна, проста (нуклеарна), складна, сімейна структура, життєвий цикл сім'ї, домогосподарства, медіанний вік, середній лаг, ранні шлюби, пізні

шлюби, продуктивні шлюби, абсолютне число розлучень, коефіцієнт розлучуваності, індекс розлучуваності, тривалість шлюбу; **народжуваність**, плідність, репродуктивна поведінка, подовжній (когортний) аналіз, поперечний (періодичний) аналіз, коефіцієнти народжуваності (загальний, спеціальний, віковий, сумарний, шлюбної та позашлюбної народжуваності, кумулятивні), вичерпана народжуваність когорти, індексний аналіз народжуваності, фактори народжуваності, репродуктивність населення, регулювання народжуваності, сімейний контроль народжуваності, планування сім'ї, репродуктивні норми, ідеальне число дітей, бажане число дітей, очікуване число дітей; **смертність**, коефіцієнт смертності, абсолютне число померлих, загальний коефіцієнт, дитяча смертність, смертність за причинами, смертність при народженні, ймовірна смертність на першому році життя, індексний метод аналізу смертності, надсмертність, сукупність померлих I, II, III роду, елементарна сукупність померлих.

План

1. Склад населення та його структура: вікова, статева, шлюбно-сімейна.
2. Методологія аналізу народжуваності та смертності.
3. Суспільно-політичні фактори народжуваності.
4. Репродуктивна поведінка та суспільно-політичні та економічні чинники.
5. Динаміка та коефіцієнти народжуваності. Аборти. Безпліддя. Репродуктивні методики.
6. Тривалість життя населення. Віковий склад населення. Основні вікові групи.
7. Старіння населення: причини, наслідки та вплив на соціально-політичні процеси.
8. Шлюб як соціальний інститут. Еволюція шлюбних відносин.
9. Шлюбна поведінка. Категорії шлюбу.
10. Сім'я та типи сімей. Розлучення: історія та сучасність.
11. Сімейна структура населення.
12. Нестандартні сім'ї.
13. Правове регулювання сімейно-шлюбних відносин: порівняльні характеристики міжнародних практик.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте структуру населення, її показники та формування демографічних показників на її основі.
2. Яке населення називають закритим і чому?

3. Визначте чинники формування відкритого населення.
4. Проаналізуйте показники «абсолютна чисельність», «природній приріст», «міграційний приріст» як основу аналізу населення.
5. Визначте способи представлення і дослідження статевої структури.
6. Охарактеризуйте найбільш поширені у світі вікові групи.
7. Якими є періоди вікових груп за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я?
8. З'ясуйте причини спотворення даних про вікову структуру населення через вікову акумуляцію.
9. Які види вікових пірамід є більш інформативними?
10. Визначте роль статево-вікових пірамід в аналізі соціальних явищ і процесів та демографічних дослідженнях.
11. Опишіть види шлюбів.
12. Детально охарактеризуйте види сімей.
13. У чому полягає суть та причини «демографічних хвиль»?

Практичне заняття № 4.

Тема: Статево-віковий склад та його роль у процесах відтворення та забезпечення трудовими ресурсами

Кількість годин – 2.

Навчальна мета заняття: вміти виявляти демографічні показники за статево-віковими пірамідами та їх типологію; установити причинно-наслідковий взаємозв'язок між показниками статево-вікового складу та процесами відтворення, приросту (чи скорочення) населення; охарактеризувати особливості розгляду гендерної проблематики; проаналізувати динаміку частки трудових мігрантів у загальній робочій силі країни, регіону; здійснити моделювання процесів відтворення робочої сили та системи балансів трудових ресурсів.

Основні поняття, теми та категорії, що підлягають засвоєнню: **відтворення** населення, самовідтворююча сукупність людей, коефіцієнти життєвості, коефіцієнт обороту, економічність відтворення населення; показники відтворення населення - коефіцієнти відтворення, істинний коефіцієнт природного приросту населення, ціна простого відтворення; трудові ресурси, безробіття (добровільне, класичне, офіційно зареєстроване, приховане, структурне, фрикційне, циклічне); **гендер**, гендерний індекс, гендерний розрив, гендерні стереотипи, гендерна дискримінація, гендерний паритет, політика гендерної толерантності, мобінг.

План

1. Статевий склад населення. Тривалість життя населення.
2. Очікувана тривалість життя по регіонах світу та чинники впливу на тривалість життя.
3. Віковий склад населення. Основні вікові групи. Проведення обчислень по країнах світу.
4. Процес старіння населення та його причини. Дисбаланс між старінням населення по регіонах світу.
5. Статеві-вікові піраміди та їх типи (знайти та охарактеризувати зображення).
6. Гендерна проблематика у світі. Індекс гендерного розвитку. Індекс гендерного розриву.
7. Трудові ресурси. Економічно активне населення. Економічно неактивне населення.
8. Процес відтворення робочої сили: формування, розподіл, перерозподіл і використання.
9. Екстенсивне та інтенсивне відтворення трудових ресурсів.
10. Особливості системи балансів трудових ресурсів.

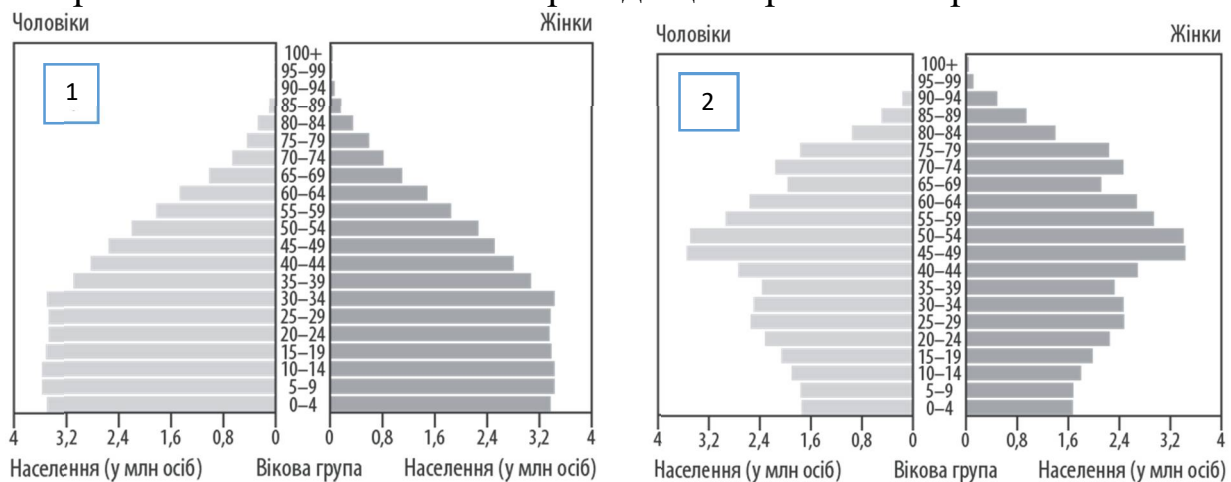
Виконайте практичні завдання

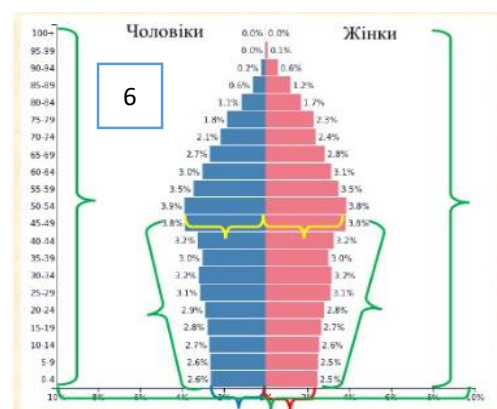
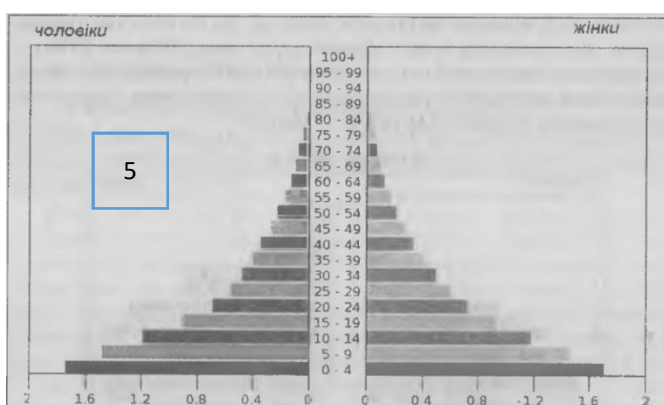
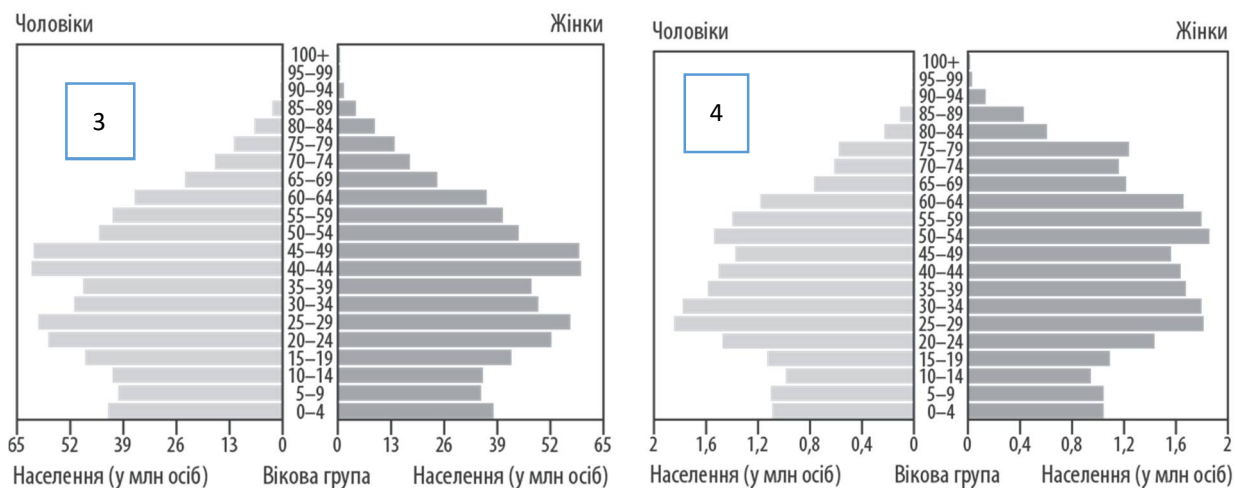
Завдання 1. Проведіть аналіз статеві-вікових пірамід:

1.1. Охарактеризуйте малюнки та наведіть інформацію, яку можна отримати за допомогою статеві-вікових пірамід.

1.2. Підберіть до кожного малюнку пірамід приклади з різних країн світу та складіть табличку показників за формою піраміди, роками та відповідними параметрами віку та статі (країна, роки, вік, стать, чисельність).

1.3. Проведіть аналіз статеві-вікового складу таких країн та порівняйте демографічну ситуацію в них: Канада, Бразилія, Німеччина, Туреччина, Конго, Ефіопія, КНР, Індія, Нова Зеландія, Казахстан, Австралія. Чи є статеві-вікові піраміди цих країн на зображеннях?

Вилучено з: Аналіз статеві-вікових пірамід України та окремих країн світу. URL : <https://naurok.com.ua/test/trenuvani-testovi-zavdannya-do-praktichno-roboti-11-analiz-statevo-vikovyh-piramid-ukra-ni-ta-okremih-kra-n-svitu-195239.html>

Статеві-віковий склад населення світу й України. URL : <https://vseosvita.ua/library/embed/000on1-dab4.docx.html>

Статеві вікова структура населення. URL : <https://naurok.com.ua/test/praktichna-robota-11-analiz-statevo-vikovyh-piramid-308981.html>

Завдання 2. Намалюйте піраміду згідно з поданими характеристиками «Відомо, що в усіх країнах хлопчиків народжується більше, ніж дівчаток (у середньому 106 на 100). Із часом ці показники згладжуються, досягаючи у віці 30–35 років рівності. Після цього відбувається збільшення частки жінок, яке досягає максимуму в старшому віці». Поясніть, як ці відмінності стосуються становища жінки в сім'ї й суспільстві, впливають на тривалість і рівень життя населення, а також які особливості має демографічна політика за наведених умов.

Завдання 3. На основі поданих показників складіть порівняльну характеристику статеві-вікового складу населення між Азійським регіоном та Україною: «Середньосвітовий показник – 100 жінок/101 чоловік. Саудівська Аравія на 100 жінок припадає 119 чоловіків, Індія на 100 жінок 108 чоловіків, Китай та Пакистан на 100 жінок 106 чоловіків,

Малайзія та Іран на 100 жінок 103 чоловіка. В Україні в середньому на 100 жінок припадає 86 чоловіків».

Завдання 4. Проаналізуйте наведені дані «Серед країн Європи найменший показник «молодості» є таким: Італія (-1,5 %), Німеччина (0,9 %), Норвегія (3,6 %), Франція (4 %), Угорщина 3,6 %), Україна (9,2 %) У більшості країн Азії і Африки вікова молодь складає: Лівія (47,6 %), Гана (47,6 %), Ефіопія (45,2 %), Того (42,2 %), Замбія (42,2 %), Сирія (41,9 %)» та дайте відповідь на запитання:

4.1. До якого типу вікових структур відносимо європейський та африканський регіони? Відповідь обґрунтуйте.

4.2. Змодельуйте прогноз розвитку даних регіонів через 20 років з точки зору зайнятості населення, трудових ресурсів та соціального забезпечення.

Завдання 5. Складіть характеристику демографічного та соціально-економічного становища населення світу на поточний момент, проаналізувавши *Лічильник чисельності населення світу в реальному часі* за посиланням: Worldometers. URL : <https://www.worldometers.info/uk/>

1.1. Прорахуйте приріст населення.

1.2. Проаналізуйте витрати на охорону здоров'я, утримання урядів та військові витрати.

1.3. Обґрунтуйте необхідність витрат з п.2, проаналізувавши:
а) дані про видатки на продовольство та наведену інформацією стосовно негодованих людей у світі, людей з надмірною вагою, людей, що страждають від ожиріння, людей, котрі померли з голоду; б) дані про водні ресурси та доступ до них, зокрема, споживання води протягом року, смертність, пов'язану зі споживанням неякісної води, чисельність людей, які не мають доступу до безпечної води.

1.4. Порівняйте далі стосовно народжених та померлих, а також проаналізуйте інформацію про причини смертності (смерті від інфекційних захворювань, ВІЛ/СНІДу, від захворювання на рак, на малярію, спричинених палінням, спричинених алкоголем), проблеми з народжуваністю (смертність при народженні матерів, смертність дітей до 5 років, аборти), витрати на нелегальні наркотичні засоби. Як сукупність усіх охарактеризованих показників впливає на формування екстенсивного та інтенсивного відтворення трудових ресурсів?

1.5. Складіть характеристику сучасного інформаційного суспільства світу, дослідивши категорію «Суспільство та засоби масової інформації» за показниками: кількість виданих книжок, кількість розповсюджених газет; продаж телевізорів, телефонів (порівняйте дані);

кошти витрачені на відео-ігри. Яким показникам з наведених відповідає ваша інформаційна діяльність, вашої сім'ї, одногрупників, знайомих?

1.6. Поясніть роль соціальних мереж у формуванні світогляду особистості та впливу соціальних мереж на соціально-економічний розвиток суспільства на основі даних про чисельність користувачів в інтернеті та їх публікацій по e-mail, у блогах, записах у Twitter, пошукових запитів у Google. Якими соціальними інформаційними засобами, навчальними платформами та соціальними мережами користуєтесь ви та як інформаційне спілкування впливає на ваше життя?

1.7. Чи може слугувати **Лічильник чисельності населення світу в реальному часі** об'єктивним джерелом інформації про демографічний та соціально-економічний стан населення світу? Подана статистична інформація може розглядатись з точки зору глобальних сучасних відносин чи регіоналістики? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 6. Проаналізуйте інформацію про **чисельність населення світу** за 2024 та 2023 рр. та вкажіть зміни у чисельності та тенденції у її змінах.

Джерела для опрацювання:

Населення Землі за рік зросло більш як на 71 мільйон. *Укрінформ*. 1 січня 2025. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3943771-naselenna-zemli-za-rik-zroslo-bils-ak-na-71-miljon.html> 2024 (За даними ABC News).

Цього року населення світу зросло на 75 мільйонів і на 1 січня становило 8 мільярдів. *Укрінформ*. 30 грудня 2023. URL : <https://apnews.com/article/world-population-census-bureau-growth-b2a32ff77b9f3ae977c943014fe2b853> 2023 (За даними Associated Press)/.

Завдання 7. Дослідіть дані Державної служби статистики України щодо населення України (за банком даних. Скористайтесь сайтом Державна служба статистики України. URL : <http://database.ukrcensus.gov.ua/> та Статистика населення України http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp та створіть

7.1. **Демографічний паспорт території** (по областях)

Область _____	Чисельність						Порівняльна характеристика	
	2013		2021		2024			
Розміщення населення								
Кількість адміністративно-територіальних одиниць								
Щільність наявного населення								
Розподіл за типом місцевості	місто	село	місто	село	місто	село	місто	село
Розподіл за віковим складом								
0-14 років – діти								
15-24 роки – ранній працездатний вік								
25-54 років – основний працездатний вік								
55-64 років – зрілий працездатний вік								
65 років і старше – літні люди								
Середній вік населення								
Демографічне навантаження на населення у віці 15-64 роки								
Стать								
Народжуваність, смертність, шлюб								
Народжуваність (Ж - жінки, Ч - чоловіки)	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч
Вікові коефіцієнти народжуваності								
Сумарний коефіцієнт народжуваності, на 1 жінку								
Смертність								
Природний приріст (скорочення) населення								
Кількість зареєстрованих шлюбів								
Кількість розірваних шлюбів								

7.2. Використовуючи опрацьовані дані статистики населення за 2013, 2021 та 2024 роки напишіть есе на тему: «Демографічні зміни в Україні внаслідок військової агресії російської федерації» і змодельуйте орієнтовний демографічний прогноз на 2030 р.

Завдання 8. Складіть таблицю «Гендерний індекс та гендерний розрив у країнах світу». Проаналізуйте різницю гендерної проблематики в північноамериканському, південноамериканському, європейському, азійському, африканському регіонах та Австралії. З'ясуйте, у чому полягають принципові відмінності у поглядах щодо розвитку гендерного питання в окремих регіонах світу.

Рекомендована література до Теми 5:

1. Аксьонова С. Ю., Слюсар Л. І. Особливості народжуваності та шлюбності у столицях східноєвропейських країн. *Features of Fertility and Marriage in the Capitals of Eastern European Countries. Demography and Social Economy*. 2020. № 3 (41). С. 37-58.
2. Біостатистика : підручник / [Грузєва Т. С., Лехан В. М., Огнєв В. А. та ін.] ; за заг. ред. Грузєвої Т. С. Вінниця : Нова Книга, 2020. 384 с.
3. Іващук І. О., Стахова Н. В., Живко М. А. Міжнародні міграційні процеси : навчальний посібник. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 204 с. (Розділ, Світові ринки робочої сили та міста дестинації мігрантів, С. 29-48.)
4. Економіка дітонародження та заходи пронаталістської політики. Вокс Україна. 2020. URL : <https://voxukraine.org/>.
5. Електронні реєстри: європейський досвід створення та використання: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи. Київ, 2021. 271 с.
6. Медведковська Н. В., Квач М. Д. Аналіз динаміки смертності чоловіків в аспекті демографічних втрат населення України. *Український журнал військової медицини*. 2022. № 1. Т. 1. С. 26-33.
7. Муромцева Ю. І. Методичні рекомендації до курсу «Географія населення» для студентів спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) всіх форм навчання. Методичні рекомендації. Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2023. 52 с.
8. Підгорний А. З. Соціально-демографічна статистика : підручник / А. З. Підгорний, О. В. Самоусєнкова, Ю. О. Ольвінська, К. В. Вітківська / за ред. А. З. Підгорного. Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2020. 450 с.
9. Саріогло В. Г. Оцінювання соціально-економічних показників : монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2019. 136 с.
10. Соціальна і демографічна статистика: навчальний посібник. МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; укладач: Бовкун О. А. Умань : Візаві, 2019. 160 с.
11. Стандартний звіт з якості державного статистичного спостереження «Чисельність та природний рух населення». Державна служба статистики України. Київ, 2023. 58 с. URL : <https://stat.gov.ua/sites/default/files/2024.pdf>
12. Старіння людства і сучасний світ : навч. посіб. для здобувачів вищ. мед. освіти / Ж. Д. Семидоцька, І. О. Чернякова, К. О. Красовська ; за ред. проф. Ж. Д. Семидоцької. Харків : ХНМУ, 2024. 88 с.
13. Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2020. 423с.

Тема № 6. ДЕМОГРАФІЧНІ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (з 1991 р.) ТА ОЗНАКИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ

Семінарське заняття № 6

Кількість годин – 2

Тема: Демографічна політика України періоду незалежності та ознаки демографічної кризи

Навчальна мета заняття: систематизувати та поглибити знання щодо комплекс заходів по відтворенню населення, які безпосередньо впливають на демографічні процеси в Україні; пояснити мету демографічної політики та її обумовленість конкретними історичними обставинами життєдіяльності суспільства та співвідношенням поточних і перспективних завдань; обґрунтувати теорію депопуляції та демографічної катастрофи в Україні; пояснити ймовірність процесу невідтворюваності населення в Україні; здійснити дослідження державної демографічної політики; з'ясувати роль військової агресії російської федерації у процесах демографічної кризи в Україні.

Основні поняття, теми та категорії, що підлягають засвоєнню: державна демографічна політика, державна міграційна політика, евакуант, діаспора, внутрішньо переміщені особи, національна меншина, еміграція, біженці, субрегіони, субкультури, асиміляція, сепарація, демографічна криза, демографічна катастрофа, депопуляція, невідтворюваність населення та популяції, демографічні моделі, легальна міграція, нелегальна міграція, міграційні потоки, військовий конфлікт, військова агресія, інтервенція, депортація, геноцид, абсорбція етнічна, анексія, Державна міграційна служба України

План

1. Демографічні процеси та міграції в Україні періоду Незалежності.
2. Хвилі демографічних криз: причини та наслідки.
3. Демографічна криза та її вплив на соціально-економічну ситуацію в країні.
4. Проблеми відтворення населення України. Прогнози чисельності населення України.
5. Депопуляція українського населення. Динаміка народжуваності населення. Динаміка смертності населення. Невідтворюваність населення.
6. Динаміка шлюбності в Україні: історичний та сучасний стани.

7. Концепція демографічної політики в Україні.
8. Державна міграційна політика України.
9. Еміграція українців: історичні та сучасні реалії.
10. Поняття про діаспору. Хвилі утворення української діаспори.
11. Вплив російської інтервенції в Україну на демографічний склад українського населення.

Питання для самоконтролю

1. З'ясуйте причини демографічної кризи в Україні.
2. У чому полягає критична та негативна роль невідтворюваності населення у подальшому існуванні української держави?
3. Опишіть особливості статеві-вікової структури українського населення та тип характерної статеві-вікової піраміди?
4. Які види сімей та шлюбів є найбільш розповсюджені в Україні?
5. Обґрунтуйте тезу про те, що «однією з визначальних причин демографічної кризи в Україні визнають військову агресію російської федерації проти України».
6. Визначте аспекти міграційної політики в Україні.
7. Охарактеризуйте суть явищ «депопуляція», «демографічна катастрофа», «демографічне дно».
8. Запропонуйте шляхи вирішення демографічних проблем в Україні.
9. Змодельуйте демографічну політику щодо повернення українських мігрантів в Україну.

Практичне заняття №5

Тема: Міграційні процеси та міграційна політика України

Кількість годин – 2

Навчальна мета заняття: дослідити міграційні тенденції в Україні у взаємозв'язку з характеристикою трудових ресурсів ситуації в державі; на основі аналізу тенденцій міжнародної міграції і пріоритетів міграційної політики країн визначити орієнтири удосконалення державної міграційної політики України; змодельувати стратегії повернення українських мігрантів в Україну; охарактеризувати проблемні ланки здійснення допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні; обґрунтувати залежність між проведенням міграційної політики та державною безпекою України.

План

1. Україна та світові процеси мігрантських рухів і трудової міграції.
2. Державна міграційна політика України. Міграційна політика та захист національної безпеки.
3. Структура міграційних потоків в Україні.
4. Правове регулювання міграційної політики держави.
5. Стратегія державної міграційної політики України. Легальна та нелегальна міграція в Україну.
6. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) як фактор наслідків військового конфлікту.
7. Соціально-правовий захист ВПО на державному та регіональному рівнях.
8. Роль держави та неурядових організацій у вирішенні проблем ВПО, державні гарантії та соціальна підтримка.
9. ВПО та міжнародні організації: нові можливості.
10. Освітні, культурні та економічні державні програми для ВПО.
11. Перспективи адаптації ВПО у постконфліктне середовище.
12. Наслідки еміграції українців для національної системи державотворення.

Виконайте практичні завдання

Завдання 1. Складіть карту демографічної безпеки України, використовуючи нижченаведену схему та дайте відповідь на запитання.

- 1.1. Які показники демографічної безпеки найкраще, а які найгірше забезпечені в Україні?
- 1.2. Визначте, як впливає військова агресія Російської Федерації в Україну на розвиток демографічної безпеки нашої країни?
- 1.3. Порівняйте рівень впливу внутрішніх і зовнішніх загроз на формування демографічної безпеки України.

Завдання 2. Розподіліть наведені дані у таблиці, охарактеризуйте причини порушення демографічної безпеки України.

Фактори, що впливають на демографічну безпеку країни	
Прямі фактори	Опосередковані фактори

Фактори для розподілу: народжуваність, розмір заробітної плати, сімейні цінності, смертність, політика держави, рівень медицини, міграція, чисельність населення, упевненість у майбутньому, сімейні цінності, дитяча смертність у віці до 5 років Допомога батькам при народженні дитини, очікувана тривалість життя.

Завдання 3. Проаналізуйте дані Держкомстату України з 2018 по 2022 рр. (Чисельність та природний рух населення. URL : <https://stat.gov.ua/uk/datasets/chyselnist-ta-prirodnyy-rukhn-naselennya-0>) та складіть таблицю досліджуваного періоду за такими показниками:

Показники обліку населення	2018	2019	2020	2021	2022
чисельність наявного населення					
чисельність постійного населення					
середня чисельність наявного населення					
середня чисельність постійного населення					
темп зростання (скорочення) загальної чисельності наявного населення					
демографічне навантаження					
демографічне навантаження на населення у віці 16–59 років станом на 1 січня					
демографічне навантаження на населення у віці 15–64 роки станом на 1 січня					
середній вік населення					
медіанний вік населення					
рівень старіння населення					
співвідношення чоловіків і жінок					
загальний приріст (скорочення) чисельності населення					
природний приріст (скорочення) населення					
міграційний приріст (скорочення) населення					
загальний коефіцієнт приросту (скорочення) чисельності населення					
загальний коефіцієнт міграційного приросту (скорочення) населення					

Як ви вважаєте, що є причинами відсутності частини демографічних показників щодо народжуваності, смертності, шлюбу та розлучуваності (укажіть ці показники)?

Рекомендована література до Теми 6:

1. Красовська Ю. Роль інформаційного забезпечення в адаптації внутрішньо переміщених осіб та їхньої інтеграції в місцевих громадах. Українські вимушені мігранти: інтеграція, ідентичність, повернення : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25 травня 2023 р. Львів, 2023. С. 141-144.

2. Лавер О. Г., Матяшовська Б. О., Шумило Н. Я. Матеріальні втрати та втрати народонаселення Української держави внаслідок агресії Російської Федерації. *Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Історія* / відп. за вип. Н. П. Керецман. Ужгород : Говерла, 2019. Вип. 1 (40). С. 48–54.
3. Лібанова Е. М. Війна з Росією: як дати роботу біженцям і що робити після. *Дзеркало тижня*. 2022. Вип. 16. С. 3-4.
4. Литвинчук О. В., Юрківський О. Й. Міграційні процеси в Україні: загрози в умовах російсько-української війни. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. №2 (104). С. 71-78.
5. Прибиткова І. Сучасні міграційні процеси в Україні. URL : <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/pribitkova/suchasni-migracijni-procesi.pdf>
6. Рендюк Т. Сучасна українська еміграція. Гіпотеза нової періодизації: п'ята чи сьома хвиля? Українські вимушені мігранти: інтеграція, ідентичність, повернення : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25 травня 2023 р. Львів, 2023. С. 223-226.
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року» від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>.
8. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya>
9. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.
10. Українські вимушені мігранти: інтеграція, ідентичність, повернення : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25 травня 2023 р. Львів, 2023. 315 с. (Українці-біженці в країнах: Англія та Уельс – С. 50; Європейський Союз – С. 105, 118, 129, 135, 194; Іспанія – С. 201; Ірландія – С. 241; Латвія – С. 187; Німеччина – С. 302; Норвегія – С. 144; Польща – С. 10, 155, 179, 255, 287; Румунія – С. 182, 216; Словаччина – С.; США – С. 52, 64; Туреччина – С. 47; Хорватія – С. 28; Чехія – С. 197; Швейцарія – С. 35; Шотландія – С. 247; Японія – С. 101).
11. Штепенко О., Даниліна О., Калін І. Інтеграція міжкультурних комунікацій у вітчизняний освітній процес. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. № 45. Дрогобич, 2021. Т. 2 с.34-45.

ТЕМА № 7. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СВІТУ

Семінарське заняття № 7

Кількість годин – 2

Тема: Глобальний та регіональний виміри міграційної політики

Навчальна мета заняття: сформувати знання про рівні та моделі міграційної політики; охарактеризувати основні джерела міграційного права; проаналізувати взаємозв'язок соціальних, правових, інформаційних, культурних аспектів, у яких має свій прояв глобалізація, формує єдину систему світових господарських відносин.

Основні поняття, теми та категорії, що підлягають засвоєнню: міграційна політика, міграційне право, агроеларація, соціальна адаптація, адмісія, акультурація, амбівалентність, аплікант, безпечне повернення, біометрія, бонітет, міграція, видворення, вилучення, витік інтелекту, возз'єднання сім'ї, глобалізація, громадянин, громадянство, депривація, дискримінація, добровільне повернення, договір про реадмісію, експатріація, експатріанти, експлуатація, екстрадиція, етнічне пограниччя, етногравітація, Європейське бюро з надання притулку, законодавство у сфері міграцій, запит щодо реадмісії, запит, затримання, змішані потоки, змішана міграція, зона митного контролю, ідентифікація особи, імміграційне затримання, інтеграція, вибуле населення, квота імміграції, консульство консульський запит, міграційний контроль, кордон, масовий наплив, менталітет, емігрантська меншина, митниця, митний пост, міграційна ситуація, міграційна установка, міграційний капітал, міграційний цикл, міжнародний захист, міжнародний тероризм, мобільність, надання притулку, натуралізація, негромадянин, незаконне перетинання, нерезидент, омбудсмен, оптація, оптанти, особа без громадянства, паспорт, повернення, полігромадянство, міграційна політика, міграційний потік, право притулку, притулок дипломатичний, проміжна митниця, псевдоеміграція, пункт пропуску, пункт тимчасового розміщення, реадаптація мігрантів, реадмісія, рееміграція, резервація, резидент, репатріація, ризик утечі, сальдо міграції, свобода пересування, статус біженця, сторона постійного проживання, сфальсифікований документ, сюрвайвелізм, теорія людського капіталу, тимчасова декларація, тимчасовий захист, міжетнічна толерантність, транзитна країна, третя безпечна країна, уповноважена особа, фрондильєри,

міграційні хвилі, Шенгенська конвенція, Шенгенська угода, шукач притулку.

План

1. Міграційна політика: глобальний та регіональний контексти.
2. Міграційна політика країни як соціально-політичний контент.
3. Моделі міграційної політики: плюралістична, класова, реалістична.
4. Джерела міграційного права.
5. Міжнародні організації з міграції. Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців. Міжнародна організація з міграцій. Міжнародна організація праці.
6. Поняття «вимушений переселенець». Характеристика осіб, які підпадають під цю класифікацію.
7. Особи, які потребують додаткового тимчасового захисту.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте інтерпретації терміну «міграційна політика» у наукових дослідженнях.
2. Як змінюється міграційна політика залежно від територіальних особливостей та територіальної диференціації?
3. Визначте аспекти розвитку міграційної політики у вузькому та широкому сенсах.
4. У чому полягає комплексний підхід в управлінні міграційною політикою?
5. З'ясуйте компоненти системного підходу в міграційній політиці.
6. Дослідіть погляди американського вченого А. Золберга щодо розвитку міграційної політики. Як його дослідження вплинули на зміни поглядів на визначення міграційної політики?
7. Порівняйте концепції міграційної політики на міжнародному та національному рівнях.
8. Визначте роль діаспори та мігрантів у країнах-реципієнтах.
9. Дослідіть розвиток міграційної політики на засадах політекономії.
10. На ваш погляд, чи може зникнути явище нелегальної міграції. Твердження обґрунтуйте.

Практичне заняття № 6

Тема: Правовий вимір регулювання міграційних процесів.

Дезінтеграційні міграційні прояви

Кількість годин – 2

Навчальна мета заняття: здійснити комплексний аналіз правових ініціатив щодо забезпечення прав, свобод та обов'язків мігрантів; проаналізувати наслідки застосування певних важелів державної міграційної політики країн у міжнародному масштабі; проаналізувати явище нелегальної міграції; змодельовати механізми протидії нелегальним мігрантам

План

1. Законодавча база регулювання питань міграції.
 - 1.1. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих мігрантів.
 - 1.2. Права людини та біженців.
 - 1.3. Конвенції ООН про статус біженців.
2. Статус біженця у соціально-правовому контексті. Поняття «біженець» у Конвенції 1951 р. та Протоколі 1967 р. Декларація прав захисту біженців ООН (2016 р.).
3. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих мігрантів.
4. Нелегальна міграція: світовий вимір.
5. Мігранти як нелегальні особи. Фактори, причини та наслідки нелегальної міграції.
6. Механізми протидії нелегальній міграції.
7. Нелегальні мігранти у контексті організованої злочинності.
8. Міграції як дезінтеграційний процес.
9. Сучасні регіони нелегальної міграції у світі.

Виконайте практичні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте міжнародні документи, що стосуються заборони чи недопущення расової дискримінації, захисту прав мігрантів.

1.1. Статут ООН 1945р., Загальна декларація ООН про права людини 1948 р.

1.2. Конвенція ООН про попередження злочинів геноциду і покарання за нього 1948 р.

1.3. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основних свобод 1950 р.

1.4. Декларація ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1963 р.

1.5. Міжнародна конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р.

1.6. Міжнародний пакт ООН про громадянські і політичні права 1966 р.

1.7. Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні і культурні права 1976 р.

1.8. Міжнародна конвенція ООН про припинення злочину апартеїду і покарання за нього 1973 р.

1.9. Декларація ЮНЕСКО про расу расові забобони 1978 р.

1.10. Декларація ООН про ліквідацію усіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань 1981 р.

1.11. Декларація ООН про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин 1992 р.

1.12. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 1992 р.
Рамкова конвенцію Ради Європи про захист національних меншин 1995 р.

1.13. Європейський центр моніторингу расизму і ксенофобії (EUMC) 1997 р.

1.14. Декларація ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 2001 р.

1.15. Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність 2003 р.

Завдання 2. Охарактеризуйте особливості світової міграції у ХХІ ст., використовуючи аналітичні звіти і публікації Міжнародної організації праці (ILO), Міжнародної організації з міграції (ІОМ), Світового банку (World Bank), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Рекомендована література до Теми 7:

1. Гнатюк В. Безперервна система збирання даних про мігрантів: критичний огляд. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2024. №3. С. 169–182.

2. Іващук І. О., Стахова Н. В., Живко М. А. Міжнародні міграційні процеси : навчальний посібник. Тернопіль : ЗУНУ. 2022. 204 с. (Розділ. Регулювання потоків біженців. Нелегальна міграція і «трафінг», С. 77–100.)

3. Макаруч В. Співвідношення понять «біженці», «тимчасовий захист» та «втікачі від війни». Українські вимушені мігранти: інтеграція,

ідентичність, повернення : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25 травня 2023 р. Львів, 2023. С. 163-165.

4. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.

5. Миколаєнко А. Особливості міграційної кризи у ЄС на сучасному етапі. *Міжнародні економічні відносини*. 2019. № 2. С. 41-44.

6. Наслідки міграційних процесів: нові виклики та можливості для регіонів / НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2015. 252 с.

7. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро : ДДУВС, 2019. 184 с.

8. Словник з міграційного права / уклад.: д.ю.н., проф. Наливайко Л. Р., Полешко Е. П. Дніпро : ДДУВС, 2020. 192 с.

9. Юзвак Т. Психологічні критерії визначення дефініцій «вимушений» та «добровільний» переселенець за межі країни під час війни в Україні. Українські вимушені мігранти: інтеграція, ідентичність, повернення : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 25 травня 2023 р. Львів, 2023. С. 298-301.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Поняття «загальна теорія народонаселення» має таке основне тлумачення:

- а) систему наукових знань про людину;
- б) теоретичні положення демографії;
- в) закони розвитку населення та людства;
- г) науковий напрямок та окрема наука.

2. Соціальна мобільність характеризує перехід індивіда:

- а) з одного регіону до іншого;
- б) з однієї вікової групи до іншої;
- в) з однієї соціальної групи до іншої;
- г) з однієї професійної групи до іншої.

3. Поняття «відтворення населення» визначається такими показниками

- а) перевищення народжуваності над смертністю;
- б) безперервне поновлення людських поколінь;
- в) сукупність усіх видів міграцій населення;
- г) перевищення еміграції над імміграцією.

4. За параметрами досліджень якість населення визначається:

- а) освітнім рівнем;
- б) соціальною структурою;
- в) міграційною характеристикою;
- г) коефіцієнтом народжуваності.

5. Сукупність людей, яка постійно живе у межах певної території називається

- а) мігранти;
- б) апатриди;
- в) населення;
- г) соціальні групи.

6. Природний рух населення визначається як

- а) рух, що регулюється ззовні;
- б) сукупність народжуваності та смертності, що змінюють чисельність населення;
- в) народження, смерті, шлюби, розлучення, трудові ресурси;

г) чисельність мігрантів країни за один календарний рік.

7. Коефіцієнт народжуваності – це

- а) кількість народжених за рік;
- б) різниця між кількостями народжених у країні за суміжні роки;
- в) кількість народжених за рік в розрахунку на 1000 жителів і відношення їх до середньої чисельності всього населення;
- г) відношення кількості народжених за рік до загальної чисельності жителів країни.

8. Система наукових знань, яка створює цілісне уявлення про закономірності відтворення населення, називається

- а) демографією;
- б) загальною теорією народонаселення та міграцій;
- в) теоретичною демографією;
- г) системою демографічних наук.

9. Індекс «розвитку людського потенціалу» включає один з таких показників:

- а) рівень освіти дорослого населення;
- б) середня народжуваність за 5 років;
- в) соціальний стан населення;
- г) зайнятість населення та професійна структура суспільства.

10. Депопуляція населення означає

- а) скорочення чисельності населення за поточний рік;
- б) систематичне зменшення абсолютної чисельності населення будь-якої країни або території, коли наступні покоління кількісно менші від попередніх;
- в) від'ємний природний приріст населення;
- г) перевищення смертності над народжуваністю.

11. Необхідною умовою для трансформації демографії в систему демографічних наук є

- а) розширення знань про народонаселення;
- б) вивчення міграцій;
- в) потреба в знаннях про демографічну статистику;
- г) спеціалізація демографічних знань.

12. Наявне населення – це сукупність людей, які

- а) проживають на певній території протягом всього життя;

- б) перебувають на певній території на момент перепису;
- в) постійно проживають на певній території і перебувають тут тимчасово на момент перепису;
- г) тимчасово перебувають на певній досліджуваній території.

13. Систематичне зменшення абсолютної чисельності населення називається

- а) депопуляцією;
- б) природним рухом населення;
- в) демографічною кризою;
- г) усі відповіді правильні.

14. Демографічна криза проявляється в таких явищах:

- а) постаріння населення на всій території країни протягом 10 років;
- б) втрата здатності суспільного організму країни до самовідтворення населення у досягнутій якості й кількості;
- в) абсолютне скорочення населення за досліджуваний період;
- г) значне погіршення структури населення, соціальної демографії та якісних показників населення.

15. Основними характеристиками сучасного типу відтворення населення є

- а) висока смертність;
- б) низька народжуваність;
- в) низька смертність;
- г) коротка середня тривалість майбутнього життя.

16. Сукупність людей, у яких один і той же період часу відбулася певна демографічна подія, називається

- а) поколінням;
- б) когортою;
- в) реальною генерацією;
- г) умовною генерацією.

17. Старіння населення – це

- а) збільшення частки людей похилого віку в загальній чисельності населення;
- б) підвищення смертності на 1000 осіб;
- в) збільшення чисельності людей похилого віку 65+;
- г) зменшення середньої тривалості життя.

18. За даними міжнародної статистики протягом останніх десятиліть чисельність чоловіків у населенні світу

- а) менше чисельності жінок;
- б) дорівнює чисельності жінок;
- в) перевищує чисельність жінок;
- г) жіноче населення перевищує чоловіче на 15 відсотків.

19. Характеристика народжуваності нижче рівня відтворення включає

- а) кожне нове покоління стає більш чисельним, ніж попереднє;
- б) кожне нове покоління за чисельністю перебуває у балансі з наступним поколінням;
- в) кожне попереднє покоління менш чисельне, ніж наступне;
- г) кожне нове покоління стає менш чисельним, ніж попереднє.

20. Сукупність людей, які народилися одночасно, утворює

- а) покоління;
- б) сукупність ровесників;
- в) гіпотетичну генерацію;
- г) сукупність населення.

21. Засновником демографічної науки вважають

- а) англійського статистика та демографа Дж. Граунта;
- б) англійського вченого К. Морріса;
- в) французького демографа А. Ландрі;
- г) німецького демографа В. Лексиса.

22. Коефіцієнт шлюбності означає:

- а) співвідношення кількості шлюбів за два суміжних періоди (роки);
- б) число шлюбів, зареєстрованих за певний період;
- в) відношення числа всіх зареєстрованих шлюбів за певний період до середньої чисельності населення за цей період;
- г) число шлюбів, зареєстрованих за певний період у розрахунку на 1000 жителів.

23. Постійне населення – це сукупність людей, які

- а) перебувають на певній території на момент перепису;
- б) постійно проживають на певній території;
- в) тимчасово перебувають на певній території;

г) постійно проживають на певній території та перебувають тут тимчасово на момент перепису.

24. Демографічна статистика – це

- а) основні коефіцієнти обчислення;
- б) сукупність статистичних методів, що використовуються під час здійснення демографічного аналізу;
- в) статистичні дані, що стосуються населення;
- г) форма звітності.

25. Коефіцієнт імміграції – це

- а) співвідношення чисельності іммігрантів, які прибули до країни за два суміжних періоди (роки);
- б) чисельність мігрантів, які прибули до країни за певний досліджуваний період;
- в) відношення числа іммігрантів, які прибули до країни за звітний період, до числа мігрантів, які вибули з цієї країни за той же період часу;
- г) відношення числа іммігрантів, які прибули до країни, до середньої чисельності населення цієї країни за певний період (рік).

26. Поперечний аналіз – це

- а) метод умовної або гіпотетичної генерації, наприклад, за 1 рік;
- б) чисельний зріз покоління;
- в) дослідження народжуваності та смертності;
- г) вивчення частоти демографічних подій у житті когорти протягом усього життя.

27. Тривалість покоління – це

- а) 28-35 років;
- б) 20-28 років;
- в) середній інтервал часу, що розділяє покоління батьків та їхніх дітей;
- г) проміжок часу – життя людини.

28. Згідно з останніми рекомендаціями ВООЗ молоде населення має вік у проміжку років:

- а) 18 - 27 років;
- б) 21 - 35 років;
- в) до 45 років;
- г) 45 - 60 років.

29. Повздовжній аналіз означає:

- а) вивчення частоти демографічних подій у житті когорти в різні періоди;
- б) вивчення частоти демографічних подій у житті когорти протягом року;
- в) метод реального покоління (генерації) у досліджуваний період;
- г) вивчення частоти демографічних подій у різних соціальних групах за один і той же календарний період.

30. У демографії розрізняють такі основні типи вікової структури населення:

- а) прогресивний;
- б) відтворювальний;
- в) стаціонарний;
- г) функціональний;
- г) відтворювальний.

31. Реальне покоління або реальна генерація – це

- а) сукупність однолітків, що створює віковий прошарок населення;
- б) сукупність сучасників у групі;
- в) сукупність ровесників у суспільстві;
- г) сукупність однолітків у регіоні, що досліджується.

32. Демографічні таблиці – це

- а) система показників, що характеризують динаміку демографічних процесів;
- б) теоретичні моделі, що описують життя когорти;
- в) це імовірнісні моделі демографічних процесів, пов'язаних зі зміною демографічного стану людей в часі;
- г) універсальний метод демографії дослідження шлюбності та розлучуваності.

33. До основних способів картографічного зображення демографічної інформації належать:

- а) локалізовані геометричні значки (кружечки, трикутники, квадрати тощо);
- б) гами кольорів, два кольори;
- в) штрихування;
- г) набір символів та піктограм.

34. Гіпотетичну генерацію утворюють:

- а) учасники умовної генерації;
- б) люди, які народилися одночасно;
- в) сучасники одного віку;
- г) люди, що живуть одночасно.

35. Демографічні індекси – це

- а) темп зміни чисельності населення протягом певного часу між переписами;
- б) метод дослідження демографічних процесів;
- в) показники, що відображають рух демографічних явищ;
- г) показники, що характеризують інтенсивність демографічного процесу.

36. Віково-статева піраміда відображає:

- а) розподіл населення за віком;
- б) загальну чисельність населення за статтю;
- в) розподіл населення за віком і статтю;
- г) розподіл населення за статтю по роках.

37. Відношення числа народжених до числа померлих за певний період часу (на 1000 випадків смертей) називають:

- а) індекс життєвості;
- б) коефіцієнт Покровського;
- в) індекс відтворення;
- г) природний рух населення.

38. Оберіть зайве для твердження «Вікова структура населення може бути таких типів»:

- а) регресивною;
- б) від'ємною;
- в) стаціонарною;
- г) функціональною.

39. Зміна в чисельності у структурі населення або в демографічних процесах, що істотно впливає на характер зміни одних генерацій людей іншими – це

- а) демографічна подія;
- б) демографічне явище;
- в) демографічний стан;

г) демографічний процес.

40. Особи, які мають самостійний дохід від трудової діяльності – це

- а) працездатне населення;
- б) трудоактивне населення;
- в) самозайняте населення;
- г) економічно активне населення.

41. До категорії «економічно активне населення» статистика зараховує ту його частину, що

- а) зайнята безпосередньо трудовою діяльністю;
- б) особи, які працюють протягом усього життя без перерв (крім хвороби);
- в) не бере участі в суспільній праці (безробітні);
- г) живе на доходи від власності (прибутки, дивіденди, проценти).

42. Оберіть зайву характеристику у твердженні «За ступенем охоплення виділяють такі джерела демографічної інформації»:

- а) щодо населення світу;
- б) про ретроспективний склад;
- в) щодо чисельності та складу населення на певну дату у регіоні;
- г) про населення міських і сільських населених пунктів.

43. Джерела демографічної інформації за часом містять дані, окрім

- а) ретроспективних;
- б) циклічних;
- в) поточних;
- г) прогнозних.

44. Коли і де було здійснено перший перепис населення:

- а) у 1970 р. у Франції;
- б) у 1901 р. у Великобританії;
- в) у 1805 р. в Данії та Норвегії;
- г) у 1790 р. в США.

45. Міжнародна організація, що на сьогодні, під час повномасштабного вторгнення рф, займається статистикою ВПО в Україні:

- а) ООН;
- б) НАТО;
- в) ОБСЄ;

г) МВФ.

46. Всеукраїнський перепис населення було проведено за станом на

- а) 5 грудня 2000 р.;
- б) 10 липня 2000 р.;
- в) 5 грудня 2001 р.;
- г) 1 січня 2001 р.

47. Закон України «Про Всеукраїнський перепис населення» було прийнято Верховною Радою України

- а) 19 жовтня 2000 р.;
- б) 30 грудня 2000 р.;
- в) 20 жовтня 2001 р.;
- г) 10 січня 2001 р.

48. Точність демографічного прогнозу залежить від:

- а) ступеня складності методів, що використовуються при прогнозуванні;
- б) обґрунтованості гіпотез стосовно основних складових демографічного прогнозу;
- в) тривалості розробки прогнозу;
- г) тривалості прогнозного періоду.

49. Оберіть зайве. Основними напрямками демографічного прогнозування на сучасному етапі є:

- а) глобальний;
- б) регіональний;
- в) оптимістичний;
- г) індикативний.

50. Різниця між величинами чисельності населення в ті чи інші моменти часу – це:

- а) коефіцієнт народжуваності;
- б) абсолютний приріст;
- в) відносний приріст;
- г) природний рух.

51. Таблиці смертності мають таке тлумачення:

- а) таблиці доживання когорти;
- б) зменшення з віком деякої сукупності народжених унаслідок смертності;

- в) система взаємопов'язаних показників;
- г) числові моделі смертності.

52. Різниця між кількістю народжень і смертей за період – це

- а) сальдо міграції;
- б) гіпотетична генерація;
- в) природний приріст населення;
- г) міграційний приріст.

53. Загальний коефіцієнт шлюбності означає:

- а) число шлюбів, зареєстрованих за певний період у розрахунку на 1000 жителів;
- б) співвідношення числа зареєстрованих шлюбів за два суміжних періоди (роки);
- в) відношення числа всіх зареєстрованих шлюбів за певний період до середньої чисельності населення в цей період;
- г) число шлюбів, зареєстрованих за цей період.

54. Предметом вивчення сім'ї у демографічних дослідженнях є:

- а) місце сім'ї в соціальній структурі;
- б) проблеми виховання та становище дитини в сім'ї;
- в) репродуктивна функція сім'ї;
- г) міжособистісні стосунки в сім'ї.

55. Баланс між імміграцією та еміграцією – це

- а) природний приріст населення;
- б) сальдо міграції;
- в) відтворення населення;
- г) демографічний вибух.

56. Знайдіть зайве. До характеристики вітальних демографічних подій відносимо:

- а) народження і смерті;
- б) шлюби і розлучення;
- в) число народжених дітей;
- г) місце народження.

57. Формування трудового потенціалу значною мірою залежить від такого демографічного фактору:

- а) трудової активності окремих віково-статевих груп;
- б) зростання частки міського населення, урбанізація;

в) співвідношення між окремими віково-статевими групами населення;

г) збільшення середньої тривалості життя у регіоні.

58. Демографія досліджує таку функції сім'ї:

а) господарсько-економічну;

б) репродуктивну;

в) виховну;

г) рекреативну.

59. Знайдіть зайву характеристику для твердження «Статева структура населення складається під впливом таких основних чинників»:

а) співвідношення статей серед новонароджених (біологічна константа);

б) статеві відмінності в смертності;

в) статеві відмінності в інтенсивності міграції населення;

г) статевий розподіл соціальних ролей.

60. Оберіть зайве. Шлюбна поведінка – це поведінка людей у зв'язку з:

а) укладанням шлюбу;

б) припиненням шлюбу;

в) народженням дитини;

г) міграцією сім'ї.

61. Поняття «демографічного переходу» означає:

а) заміщення поколінь;

б) зниження смертності та зростання народжуваності;

в) перехід від високої смертності до низької;

г) зростання рівнів народжуваності.

62. Історичний перехід від одного типу населення до іншого – це

а) міграції;

б) демографічний перехід;

в) природний рух населення;

г) депопуляція.

63. Система адміністративних, економічних, пропагандистських та інших заходів, за допомогою яких держава впливає на природний рух населення (передусім на народжуваність) у бажаному для себе напрямку – це

- а) демографічний прогноз;
- б) демографічний перехід;
- в) демографічна політика;
- г) демографічна криза.

64. Переміщення людей по території, пов'язані зі зміною місця проживання – це

- а) демографічна політика;
- б) депопуляція;
- в) міграції населення;
- г) демографічний перехід.

63. Зміна кількості та складу населення залежно від народжуваності та смертності без урахування механічного переміщення – це

- а) демографічний вибух;
- б) природний рух населення;
- в) механічний рух населення;
- г) відтворення населення.

64. Обґрунтоване передбачення основних параметрів природного та механічного руху населення для майбутньої демографічної ситуації називаємо:

- а) демографічний вибух;
- б) демографічний прогноз;
- в) демографічна криза;
- г) відтворення населення.

65. Ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини – це

- а) демографічний прогноз;
- б) демографічна політика;
- в) відтворення населення;
- г) якість життя

66. Різницю між кількістю емігрантів та іммігрантів називають:

- а) сальдо міграції;
- б) нетто міграції;
- в) природний рух населення;
- г) депопуляція.

67. Оберіть країни лише з другим типом відтворення населення:

- а) США, Канада Куба;
- б) Мексика, Венесуела, Перу;
- в) Індонезія, Сінгапур, Республіка Корея;
- г) Азербайджан, Туреччина, Пакистан.

68. Оберіть країни з найбільшою кількістю населення у світі:

- а) США , Пакистан;
- б) Польща, Україна;
- в) Індія, Китай;
- г) Індонезія, Бразилія.

69. Оберіть зайве. Країни тільки з першим типом відтворення населення:

- а) США , Канада;
- б) Польща, Україна, Німеччина;
- в) Австралія, Сінгапур, Республіка Корея;
- г) Мексика, Афганістан, Перу.

70. Зменшення кількості населення країни внаслідок від'ємного природного приросту – це

- а) «старіння нації»;
- б) демографічний вибух;
- в) міграційний рух;
- г) депопуляція.

71. Природний приріст населення – це

- а) збільшення кількості населення;
- б) перевищення народжуваності над смертністю;
- в) різниця між народжуваністю і смертністю;
- г) зростання кількості населення внаслідок його природного і механічного рухів.

72. Що є прикладом внутрішньої міграції:

- а) переїзд з Вашингтона до Лондона;
- б) переїзд з Мелітополя до Лондона;
- в) переїзд з Манчестера до Лондона;
- г) переїзд з Дубліна до Лондона.

73. Відтворення – це безперервна зміна

- а) поколінь, що народились, виїхали, повернулись, померли, а також їх нащадки;

- б) поколінь, сукупність процесів еміграції та імміграції, співвідношення яких визначає величину механічного приросту;
- в) поколінь, сукупність процесів, що формують співвідношення вікової структури населення за певний період;
- г) поколінь, сукупність процесів народжуваності і смертності, співвідношення яких визначає величину природного приросту.

74. Процес швидкого зростання кількості міст та поширення міського способу життя має назву

- а) субурбанізація;
- б) урбанізація;
- в) агломерація;
- г) мегалополіс.

75. Найбільша форма міського розселення – це

- а) мегаполіс;
- б) агломерація;
- в) урбанізація;
- г) субурбанізація.

76. Як називається система державних заходів із регулювання народжуваності в бажаному напрямку?

- а) демографічна політика;
- б) демографічна революція;
- в) демографічна ситуація;
- г) демографічний вибух.

77. Населення Землі на даний час становить близько

- а) 6,5 млрд. осіб;
- б) 7 млрд. осіб;
- в) 7,7 млрд. осіб;
- г) 8, 06 млрд. осіб.

78. Переважання чоловічого населення у світі є наслідком переважання чоловіків у країнах (за регіональним чинником):

- а) Америки;
- б) Європи;
- в) Австралії;
- г) Азії.

79. Що означає термін «старіння нації»?

- а) зростання тривалості життя в країні;
- б) зростання смертності;
- в) зростання частки людей літнього віку;
- г) більш пізній вихід людей на пенсію.

80. Вкажіть правильне твердження:

- а) за правовим статусом міграції поділяються на: легальні та примусові;
- б) за часом міграції поділяються на: маятникові, епізодичні, тимчасові, сезонні;
- в) за напрямком міграції поділяються на: внутрішні та нелегальні;
- г) за ідеологією міграції поділяються на: діаспору та нелегальну міграцію.

81. Проживання народу (етносу) поза етнічною територією називають:

- а) міграцію;
- б) діаспорою;
- в) внутрішньопереміщеними особами;
- г) етнографічною групою.

82. До яких причин міграцій відносять пошук кращих умов життя, роботи?

- а) політичних;
- б) релігійних;
- в) екологічних;
- г) економічних.

83. Різним кольором чи різним фоном поля на статеві-вікових пірамідах позначають:

- а) середню тривалість життя;
- б) чоловіче і жіноче населення;
- в) народжуваність і смертність;
- г) дітей та дорослих.

90. Визначте найточніший спосіб обліку населення як в Україні, Європі та й загалом, у світі:

- а) дані супутникових знімків;
- б) статистичний опис;
- в) перепис населення;

г) статистичний звіт.

91. Кількість жителів на одиницю площі називаємо:

- а) розселення населення;
- б) густота населення;
- в) приріст населення;
- г) насиченість населення.

92. Виберіть з переліку країну з найбільшою чисельністю населення:

- а) США;
- б) Канада;
- в) Китай;
- г) Індія.

93. Показники природного приросту населення вимірюються в:

- а) проміле;
- б) відсотках;
- в) особах;
- г) у статистичній різниці.

94. Явище «демографічної кризи» найбільш характерне для країн регіону:

- а) Азії;
- б) Латинської Америки;
- в) Європи;
- г) Африки.

95. Демографія – це наука, що вивчає

- а) кількість і якість населення, а також причини, що призводять до їхньої зміни;
- б) поступове скорочення чисельності населення;
- в) переміщення людей по території, пов'язані зі зміною місця проживання;
- г) закономірності і просторові особливості формування і розвитку сучасного населення і населених пунктів у різних соціальних, економічних, історичних і природних умовах.

96. Вимушена необхідність покинути рідні місця через воєнні дії, політичний тиск, природні катастрофи – це приклад міграцій:

- а) організованих;

- б) примусових;
- в) сезонних;
- г) неорганізованих.

97. Оберіть неправильну відповідь серед тверджень:

- а) кількість населення у світі зростає;
- б) депопуляція – це зменшення кількості населення природнім шляхом;
- в) кількість населення в Україні зменшується;
- г) чисельність жінок більша, ніж чисельність чоловіків у світі.

98. Знайдіть зайве. Застосування теорії стабільного населення в демографічному аналізі ґрунтується на таких його властивостях:

- а) воно має незмінний у часі коефіцієнт природного приросту населення;
- б) кожному сполученню режиму народжуваності та порядку вимирання відповідає єдине стабільне населення з тільки йому притаманними характеристиками режиму відтворення населення;
- в) кожному поколінню притаманне швидкозмінне населення з різними типами відтворення;
- г) у населенні, в якому з певного моменту часу залишаються незмінними режим народжуваності та порядок вимирання, поступово стабілізується й вікова структура.

99. Знайдіть зайве у відповідях. Віковий склад (структура) населення залежить від таких показників:

- а) народжуваність;
- б) смертність;
- в) приріст населення;
- в) тривалість життя.

100. Яку інформацію не можна отримати за допомогою аналізу статеві-вікових пірамід:

- а) щодо співвідношення кількості чоловіків та жінок;
- б) про те, скільки людей кожної вікової групи проживає в країні;
- в) щодо ресурсного потенціалу;
- г) про чисельні показники міграцій.

101. Визначте статистичну одиницю відповідно до твердження «Одна чи декілька ознак, що вивчаються, є загальними для всіх одиниць – це...»:

- а) однорідна сукупність;
- б) різнорідна сукупність;
- в) статистична сукупність;
- г) загальна сукупність.

102. Ознаки у статистиці, виражені окремими цілими числами, без проміжних значень – це

- а) кількісні ознаки;
- б) дискретні ознаки;
- в) неперервні ознаки;
- г) якісні ознаки.

103. Вид ознак за статистичними вимірами, що характеризують результат процесів – це

- а) моментні ознаки;
- б) альтернативні ознаки;
- в) багатоваріантні ознаки;
- г) інтервальні ознаки.

104. Явище, за якого суб'єкти залишають країни постійного проживання і проникають на території інших держав без офіційного дозволу, називають:

- а) депортацією;
- б) евакуацією;
- в) нелегальною міграцією;
- г) відтворенням населення.

105. Декларацію прав захисту біженців було прийнято ООН у:

- а) 1951 році;
- б) 1967 році;
- в) 2001 році;
- г) 2016 році.

106. Стрімке збільшення кількості населення називають

- а) демографічною кризою;
- б) демографічним переходом;
- в) демографічним вибухом;
- г) демографічною прогресією.

107. Механічні переміщення людей через кордони тих чи інших територій зв зміною місця проживання назавжди – це

- а) міграції;
- б) депопуляція;
- в) депортація;
- г) асиміляція.

108. Провідна міжурядова організація, що підтримує гуманну та впорядковану міграцію – це

- а) ЮНЕСКО;
- б) МОП;
- в) МОМ;
- г) ОБСЄ.

109. У цій моделі міграційної політики громадяни мають виразні інтереси (зазвичай економічні) і втручаються в політичні процеси, щоб захистити їх:

- а) плюралістична;
- б) класова;
- в) реалістична;
- г) капіталістична.

110. Громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру – це

- а) представник національної меншини;
- б) внутрішньоопереміщена особа;
- в) евакуант;
- г) резидент.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Народнонаселення як структурна та системна галузь знань.
2. Шлюб як соціальний інститут.
3. Розлучення: історія та сучасність.
4. Сімейна структура населення.
5. Нестандартні сім'ї.
6. Правове регулювання сімейно-шлюбних відносин: порівняльні характеристики міжнародних практик.
7. Демографічна політика: сутність, завдання, методи, заходи.
8. Демографічна політика: міжнародна практика.
9. Міжнародна міграція та підходи до її дослідження.
10. Фактори, що впливають на інтенсивність міграційних процесів.
11. Міграційна політика як соціально-політичний контент.
12. Розуміння міграційного права у контексті предметної парадигми.
13. Законодавча база регулювання питань міграції.
14. Основні групи теорій міграції.
15. Статус біженця та соціально-правовий контекст.
16. Конвенції ООН про статус біженців.
17. Декларація прав захисту біженців ООН (2016 р.).
18. Поняття «вимушений переселенець».
19. Сучасна система міжнародних відносин та міграційні процеси.
20. Інтеграція мігрантів у глобалізованому світі. Теорія мультикультуралізму.
21. Мігрантофобія та етнофобія у приймаючих суспільствах.
22. Проблеми відтворення населення України. Прогнози чисельності населення України.
23. Динаміка шлюбності в Україні: історичний та сучасний стан.
24. Структура міграційних потоків в Україні.
25. Об'єкт і предмет демографії.
26. Специфіка демографічного підходу до вивчення населення.
27. Демографія та її місце в системі наук про суспільство.
28. Основні демографічні методи.
29. Джерела даних про народонаселення. Поточний облік і перепис населення.
30. Основні поняття і показники демографії.
31. Поняття і типи відтворення населення.
32. Природний рух населення. Співвідношення народжуваності та смертності.

33. Тривалість життя. Поняття демографічного постаріння населення, його прямі і непрямі наслідки.

34. Демографічні тенденції розвитку сім'ї.

35. Шлюбність і розлучуваність: зміна кількісних показників. Причини збільшення кількості розлучень.

36. Сім'я і народжуваність. Фактори переходу до малодітності сімей.

37. Поняття і види міграції населення. Основні міграційні потоки.

38. Економічні та соціальні наслідки міграційних процесів.

39. Сутність і цілі демографічної політики.

40. Особливості демографічної політики в розвинених державах і країнах.

41. Міграційна політика: концепція та призначення.

42. Міграція і політичний процес.

43. Управління міграційними процесами як політична проблема.

44. Міжнародна і внутрішня міграції та їх вплив на сучасний політичний процес.

45. Біженці та права людини. Конвенція ООН 1951р., протокол ООН 1961 р. про статус біженців.

46. Проблема біженців як глобальна проблема: шляхи вирішення, тенденції.

47. Біженці і вимушені переселенці в країнах СНД.

48. Біженці в Україні: критерії визначення, натуралізація, принципи

49. регулювання прав.

50. Вимушена міграція та безпечні країни, витіснення мігрантів.

51. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих мігрантів.

52. Репатріанти та трудові мігранти, їхня роль у суспільно-політичних процесах країни.

53. Міжнародна організація з міграції (МОМ). Конституція МОМ, практика.

54. «Нові» мігрантські меншини: концептуальні підходи, міжнародно-правова практика.

55. Міграційний досвід урегулювання міграційних процесів у США.

56. Міграційна політика Канади та Австралії.

57. Міграційна політика та практика регулювання міграції у Німеччині.

58. Політика західноєвропейських держав щодо надання притулку у Європі.

59. Концепція державної міграційної політики України.
60. Міграційна ситуація в країнах СНД.
61. Міграція і толерантність в Україні.
62. Нелегальна міграція.
63. Нелегальна міграція: досвід європейських країн.
64. Міграція в пострадянському просторі та її наслідки для України.
65. Сучасна міграційна ситуація в Україні: проблеми та перспективи.
66. Конституція України та законодавство про міграційні процеси, повернення депортованих.
67. Нелегальна міграція в Україні: існуючі проблеми і нові виклики.
68. Політико-правове регулювання міграційних процесів в Україні.
69. Міграційна політика та демографічна ситуація.
70. Міграція і національна безпека.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (рекомендовані джерела інформації)

Основні нормативні акти:

– акти міжнародного права:

1. Європейська соціальна хартія (переглянута). ETS N 163 / Ратифіковано Верховною Радою України 01.02.2007; підписана м. Страсбург, 03.05.1996. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/137-16>.

2. Загальна декларація прав людини (1948 р.). URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Конвенція про захист прав і основних свобод людини/ Збірка договорів Ради Європи. Українська версія. Київ : Парламентське видавництво, 2000. С. 27–46.

4. Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення № 143. URL : zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_163.

5. Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 р. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_155.

6. Конвенція про права дитини. Права людини. Міжнародні договори України. Декларації, документи. 2-е вид. Упор. Ю. К. Кучеренко. Київ : Юрінформ, 1992. С. 123–146.

7. Конвенція про права дитини : від 20 листопада 1989 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

8. Конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав. Ратифіковано Верховною Радою України 21.12.2011; підписана м. Кишинів, 14.11.2008. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_j82.

9. Конвенція про працівників-мігрантів / Міжнародна організація праці; Конвенція, Міжнародний документ від 01.07.1949 № 97.— Редакція від 24.06.1975. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_159.

10. Конвенція про статус біженців. ООН. Конвенція, Міжнародний документ. Приєднання від 10.01.2002. URL: [доступу: zakon.rada.gov.ua/go/995_011](http://zakon.rada.gov.ua/go/995_011):

11. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1966 р.). URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

12. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL : http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.

13. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом портал. URL : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535;

– закони:

1. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Тлумачення від 15.05.2014. № 30.

Ст. 141. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Закон «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення законодавства у сфері міграції» №4411. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3196-20#Text>.

– підзаконні акти:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року» від 30 вересня 2024 р. № 922-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>.

Підручники:

1. Алексєєнко І. В., Курас А. І., Маргулов А. Х. Глобальні проблеми міжнародних відносин та світової політики: безпековий вимір. Підручник. За заг. редакц. д-ра політ.н., проф. Алексєєнко І. В. Дніпро : ДДУВС, 2021. 164 с.

2. Алексєєнко І. В., Єремєєва І. А., Маргулов А. Х., Несправа М. Н. Історія міжнародних відносин. Підруч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. Справ, 2020. 228 с.

3. Біостатистика : підручник / [Грузєва Т. С., Лехан В. М., Огнєв В. А. та ін.] ; за заг. ред. Грузєвої Т. С. Вінниця : Нова Книга, 2020. 384 с.

4. Іванісов О. І. Соціально-демографічна статистика : підручник. Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2020. 450 с.

5. Соціальна географія : підручник / за ред. Л. Нємець та К. Мезенцева. Київ : Фенікс, 2019. 304 с.

Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали:

1. Всеукраїнський перепис населення 2001: методологія та організація : навч. посіб. / під заг. ред. Парфенцевої Н. О. Київ : Вид-во Держкомстату України, 2001. 336 с.

2. Демографія: курс лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 054 «Соціологія» / ДБТУ ; уклад. І. Данченко, Н. Моїсєєва. Харків, 2023. 62с.

3. Етнографія України : курс лекцій : навч. посібник / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; укладач О. В. Дудник. Умань : Візаві, 2019. 148 с.
4. Іващук І. О., Стахова Н. В., Живко М. А. Міжнародні міграційні процеси : навчальний посібник. Тернопіль : ЗУНУ. 2022. 204 с.
5. Муромцева Ю. І. Демографія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2018. 300 с.
6. Муромцева Ю. І. Методичні рекомендації до курсу «Географія населення» для студентів спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) всіх форм навчання. Методичні рекомендації. Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. 52 с.
7. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро : ДДУВС, 2019. 184 с.
8. Підгорний А. З. Соціально-демографічна статистика : підручник / А. З. Підгорний, О. В. Самоусєнкова, Ю. О. Ольвінська, К. В. Вітківська / за ред. А. З. Підгорного. Одеса : ФОП Гуляєва В. М., 2020. 450 с.
9. Словник з міграційного права / уклад.: д.ю.н., проф. Наливайко Л. Р., Полешко Е. П. Дніпро : ДДУВС, 2020. 192 с.
10. Сопільник Л. Р. Міграційне право України : навч. посіб. / [Сопільник Р. Л. , Ковалів М. В. , Єсімов С. С. та ін.]. Львів : СПОЛОМ, 2023. 260 с.
11. Соціальна і демографічна статистика: навчальний посібник. МОН України, Уманський держ. пед. у-тет імені Павла Тичини; укладач: Бовкун О. А. Умань : Візаві, 2019. 160 с.
12. Саріогло В. Г. Оцінювання соціально-економічних показників : монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2019. 136 с.

Монографії та наукові видання:

1. Безуглий П. Г. Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. *Політичне життя*. 2018. №1. С. 5-13.
2. Боєцька-Пономаренко Б. Т., Пономаренко О. В., Шевченко В. В. Типи міграції: оновлене бачення класифікації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Том 33 (72), № 4. 2022. С. 6-12.
3. Гирич Я. Табуйований перепис 1937: прихована правда про Голодомор. 2021. URL : <https://novynarnia.com/2022/01/06/perepys-1937/>.
4. Дмитрук Б. П., Светлова Н. М. Світові міграційні процеси: мотивація, види й наслідки для країн виїзду та приймаючих країн. *Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2017. № 1. С. 18–27.

5. Електронні реєстри: європейський досвід створення та використання: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ, 2021. 271 с.
6. Заволока Ю. М., Сідненко А. В., Івко А. В. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2020/78.pdf.
7. Кобзар Г. Біженці та вимушені переселенці в Україні, рік 2014-й : проблеми й виклики Права людини в Україні. *Інформаційний портал Харківської правозахисної групи*. URL : <http://www.khpg.org/index.php?id=1403279631>.
8. Лагуніна О. Особливості міжнародної міграції в Україні та світі. *Економічна думка*. 2016. № 4. С. 7-11.
9. Левер О. Г., Матяшовська Б. О., Шумило Н. Я. Проблема біженців та нелегальних мігрантів у світлі новітньої статистики. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. 2019. Вип. 2 (41). С. 143-155.
10. Малик І. Міграційні виклики для країн ЄС у 2022 році крізь призму міграційних прогнозів. The security architecture of European and Euro-Atlantic spaces: колективна монографія. Riga : Baltija Publishing, 2022. С. 179-191.
11. Малиновська Л. О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.
12. Міграція населення за пів року війни: підбиваємо підсумки. *MixDigital Team*. 27 вересня 2022. URL : <https://mixdigital.com.ua/blog/migracziya-naselennya-za-piv-roku-vijni-pidbivayemo-pidsumki/>.
13. Міщук Г., Олійник О. Оцінка міграційних настроїв та професійних устремлінь науковців в умовах війни в Україні. *Соціальна економіка*. 2022. Вип. 2 (41). URL : <https://periodicals.karazin.ua/socoeconom/article/view/21147>.
14. Миколаєнко А. Особливості міграційної кризи у ЄС на сучасному етапі. *Міжнародні економічні відносини*. 2019. № 2. С. 41-44.
15. Наслідки міграційних процесів: нові виклики та можливості для регіонів / НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2015. 252 с.
16. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія. / Кол. авт. Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай, Е. К. Скиба, Л. Л. Маркіна, І. В. Царьова, О. С. Ядловська. URL : «Хай Тек» Прес, 2018. 348 с.
17. Процик І. С., Кара Н. І. Особливості процесів міграції населення України. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи*

становлення та проблеми розвитку. 2022. № 1 (7). URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jun/28342/procik-231-240.pdf>.

18. Рендюк Т. Вимушена міграція в умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. *Повідомлення Національної академії наук України*. 2022. URL : <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9149>.

19. Рендюк Т. Вимушена міграція в надзвичайних умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. *Народна творчість та етнологія*. 2022. №3 (395). С. 5–14.

20. Романдаш А. Курди і Туреччина: політика (не) повернення. *Радіо Свобода*. 18 листопада 2019. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/kurdy-i-turechchyna/30274493.html>.

21. Результати перепису населення в Україні 2001 р. *Інститут політики*. 2003. URL : <https://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc01-2003-03>.

22. Савченко Т. Аналіз міграційної кризи в країнах Єврозони. *Науковий вісник РДГУ (Рівненський державний гуманітарний університет)*. 2019. Вип. 2 (17). С. 120-126.

23. Саблук Г. І. Міграційні процеси як наслідок негативних тенденцій в житті сільських жінок. *Економіка АПК*. 2019. № 10. С. 71-78.

24. Саріогло В. Г. Оцінювання соціально-економічних показників : монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2019. 136 с.

25. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів ХХІ століття: наукове видання / наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 110 с.

26. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС. *Міністерство закордонних справ*. 5 серпня 2021. URL : <https://mfa.gov.ua/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>.

27. Українське суспільство: міграційний вимір (Національна доповідь) Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.

28. Черенько Л. М. Модель рівня життя в умовах соціально-економічної нестабільності: монографія. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2020. 423с.

29. Шиманська К. В. Теоретичні засади дослідження процесів міжнародної міграції: аналіз розвитку та ключових положень міграційних теорій. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. № 1 (79). С. 127–137.

30. Шиманська К. В. Детермінанти міжнародної міграції: інституційний підхід. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2017. № 1 (13). С. 188–197.

31. Ядловська О. С. Гендерна політика в країнах Західної Азії: на шляху від дискримінації до пом'якшення гендерного балансу. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 138-150.

32. Ядловська О. С. Лінгвокультурна специфіка білінгвізму: до питання становлення поняття. *Нова філологія*. 2021. Вип. 2, 81. С. 235-240. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-81-2-35>. URL : <http://www.novafilolohiia.zp.ua/index.php/new-philology/article/view/547> (дата доступу: 18.01.2025)

33. Ядловська О. С. Особливості міграційної хвилі українців-евакуантів у 2022 р. через військову агресію російської федерації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Спеціальний випуск № 2. 2022. С. 188-203.

34. Ядловська О. С. Процеси оптації на Миколаївщині у 1920-1922 р як віддзеркалення проблем становлення дипломатичних відносин УСРР (за матеріалами ДАМО). *Zaporizhzhia Historical Review*. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. Вип. 6 (58). 448 с. С. 139-159.

35. Ядловська О. С. Чинники становлення національно-політичної ментальності: український вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: науковий журнал*. 2022. № 2. с. 244-253.

36. Яковчук В. Аналіз причин та наслідків міграційної кризи в країнах ЄС. *Науковий вісник РДГУ (Рівнеський державний гуманітарний університет)*. 2019. Вип. 2 (17). С. 24-36.

Інтернет ресурси:

1. Велика вісімка (G-7): URL : <http://www.g7.utoronto.ca/>.
2. Грінпіс: URL : <http://www.greenpeace.org/international/>.
3. Державний комітет статистики. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Європейський Союз: URL : www.europa.eu.int.
5. Європейський банк реконструкції та розвитку: URL : <http://www.ebrd.com>.
6. Енциклопедія української діаспори (ЕУД). URL : http://eudusa.org/index.php?title=Main_Page.
7. Інститут всесвітньої історії НАН України. URL : <http://ivinas.gov.ua/uk/>.

8. Інститут історії України НАНУ. URL : <http://history.org.ua>.
9. Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАНУ. URL : <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=1>.
10. Міжнародний валютний фонд: URL : <http://www.imf.org/>.
11. Міжнародна організація з міграції: URL : <http://www.iom.int>
12. МОП: URL : www.ilo.org.
13. Наукова бібліотеки ім. В. І. Вернадського. URL : <http://nbuv.gov.ua>.
14. НАТО: URL : www.nato.int.
15. ОБСЄ: URL : www.osce.org.
16. ООН: URL : www.un.org/ або // www.unsystem.org.
17. Рада Європи: URL : <http://www.coe.int>.
18. СОТ: URL : www.wto.org.
19. Рада Європи в Україні: <http://www.coe.kiev.ua/>.
20. Світовий банк: URL : <http://www.worldbank.org>.
21. Україна – НАТО: URL : <http://www.ukraine-nato.gov.ua>.
22. Україна й Світова організація торгівлі: <http://wto.in.ua>.
23. ЮНЕСКО: URL : <http://www.unesco.org>.
24. Diasporiana.org.ua (електронна бібліотека). URL : <http://diasporiana.org.ua/>.
25. G-20: <http://www.g20.org/>.
26. Migration and Remittances. The World Bank.– Mode of access: URL : <http://web.worldbank.org>.
27. The 2015 Migration Report. BAMF. URL : <http://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Publikationen/Migrationsbericht/migrationsbericht-2015.html>.

Навчальне видання

Ядловська Ольга Степанівна

**ДЕМОГРАФІЯ ТА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ
В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ**

***Методичні рекомендації
до семінарських та практичних занять
для здобувачів першого рівня вищої освіти
спеціальності С 3 Міжнародні відносини***

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Коректор *М. С. Касян*

Підп. до друку 05.06.2025. Формат 60×84/16. Друк – цифровий.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 5,23. Обл.-вид. арк. 5,63.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, проспект Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво до внесення до державного реєстру видавців ДК №8112 від 13.06.2024